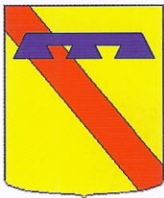

*DE LOKALE GESCHIEDENIS
VAN DE GEMEENTEN RHEDEN EN ROZENDAAL*

*Jaargang 57
Nummer 173
December 2011*

*AMBT
&
HEERLIJK
HEID*

Oudheidkundige Kring RHEDEN-ROZENDAAL

Doelstelling

De Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal is opgericht 11 januari 1954 en heeft zich ten doel gesteld:

De bevordering van de kennis van de geschiedenis van land en volk van de Veluwezoom, in het bijzonder van de gemeenten Rheden en Rozendaal. De Vereniging tracht dit doel te bereiken door het houden van lezingen en exposities, het bewaren van historische voorwerpen en door het bevorderen van plaatselijk onderzoek op historisch gebied alsmede door steun van en samenwerking met instellingen, stichtingen en verenigingen die een soortgelijk doel nastreven.

Activiteiten

Het archief van de Kring wordt bewaard in het Gelders Archief Arnhem en omvat een grote verzameling boeken, dia's, foto's en andere voorwerpen. In overleg zijn deze archiefstukken voor eenieder te raadplegen.

Vier maal per jaar wordt er een lezing gehouden door een deskundige, die een interessant onderwerp belicht. In de zomer en de winter wordt voor de leden een excursie georganiseerd. Het eigen periodiek verschijnt per kwartaal, waarin onderwerpen behandeld worden die een raakvlak hebben met zowel de lokale als regionale geschiedenis. De kring heeft ook een inspirerende website die pro-actief beheerd wordt.

De kring is aangesloten bij het Gelders Erfgoed.

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Bestuur

Voorzitter

J. Wunderink 026-3617023
correspondentie via secretaris
of via d.wunderink@chello.nl

Secretaris

T. van der Werf
Prins Hendriklaan 18
6881 HX Velp
026-3616164 / 06-17301002
secretaris@oudheidkundigekring.nl

Penningmeester en ledenadministratie

H.A. Lampe
Havikerwaard 53, 6994 JH De Steeg
0313-633001 / andre.lampe@planet.nl

Bestuursleden

E. Olde Rikkert 026-3646618
e.olderikkert@planet.nl

W.H.A. Maresch 0313-423045
wencel.maresch@planet.nl

Th. Korevaar 0313-415490
th.korevaar@hotmail.com

M. Idema 026-3613242
imartin@xs4all.nl

Website

www.oudheidkundigekring.nl

Webmaster

G. de Jong 026-4954780
gerrit.dejong@chello.nl

**Uitgave Oudheidkundige Kring :
Ambt & Heerlijkheid**
verschijnt 4 keer per jaar.

Dit is nummer 173, december 2011
ISSN 1384-3362

Redactie Ambt en Heerlijkheid

W.H.A. Maresch, red. voorzitter
wencel.maresch@planet.nl

D. Bosveld
dick@jotti.org

F. Burgers
fineke.burgers@chello.nl

M.C.A.P. Brekelmans-Roelofs
hildebrekelmans@upcmail.nl

I.M. ten Holte-Oerlemans
ida-maria@planet.nl

J.P. Rijnbende
hans.rijnbende@planet.nl

P.J. den Boer-Pinxter
nellekepinxter@chello.nl

W.M.J. de Wit
walter.dewit@hetnet.nl

Redactieadres

W.H.A. Maresch
Dorpsweg 64
6956 AR Spankeren

Abonnement

In combinatie met het lidmaatschap
van de Oudheidkundige Kring
Abonnement € 23,- per jaar.

Bankrekening

556713591 Oudheidkundige Kring Rheden
De Steeg

Losse nummers € 4,25 per stuk
Te verkrijgen bij: Jansen & De Feijter en
Bruna te Velp, Read Shop te Rheden en
Bruna te Dieren.

Vormgeving

Mirjam Zweers

Druk

Nextprint Rosmalen

Inhoud

- 1 *Inhoud en woord van de redactie*
- 2 *Nieuw redactielid*
Fineke Burgers
- 3 *De grote bouwmeesters (deel 5)*
Professor Henri Evers
Nettie Dekker en
Elis Duringhof-Gerritsen
- 8 *Daalhuizen Sint Josef te Velp*
Anita Matser
- 12 *Pre- en protohistorie*
Martijn Defilet
- 16 *Toeristische uitzichtpunten en*
heuvels op de zuidoostelijke
Veluwezoom
deel 6 Kraaienberg
Walter de Wit
- 19 *Kerstwens*
- 20 *Oosterwolde*
Mr P.A. Withaar
- 24 *Canon*
Walter de Wit
- 26 *Familie Havelaar*
Leijn Melse
- 34 *Voortgang Nieuw Gelders Arcadië*
Tjerk J.A. van Dijk
- 34 *Boekbespreking Gelders Arcadië*
Tjerk J.A. van Dijk
- 37 *Bestuursmededelingen*

Van de redactie

Voor u ligt alweer het laatste nummer van *Ambt & Heerlijkheid* van 2011. Het is een goed gevulde editie. We menen ook te mogen beweren dat het een zeer gevarieerde uitgave is, met verhalen die uiteenlopen van de prehistorie tot een verslag van de geslaagde presentatie van de Canon van Rheden. Dit boek werd voor een groot deel geschreven door auteurs die met regelmaat ook bijdragen leveren voor *Ambt & Heerlijkheid* of deel uitmaken van de redactie. Een redactie die dit jaar werd uitgebreid met Fineke Burgers en Dick Bosveld.

Naast de drie reguliere uitgaven die -inclusief dit nummer- verschenen, werd een special uitgegeven met als onderwerp Het Landgoed de Bockhorst in Spankeren. Zoals gezegd in dit nummer een wat ons betreft behoorlijk divers aanbod.

Nettie Dekker en Elis Duringhof-Gerritsen schreven weer een aflevering van hun serie over de Grote Bouwmeesters uit Ellecom. Dit keer staat Professor Henri Evers -geboren als Hendrik Jorden Evers- centraal.

Anita Matser schrijft over 'Sint-Josef', het Pension-Rusthuis van de Zusters Franciscanessen in de wijk Daalhuizen in Velp.

Mr. P.A. Withaar tekent voor het verhaal over 120 Jaar 'Oosterwolde', terwijl Walter de Wit terugblijkt op de presentatie van de Canon van Rheden. Dezelfde auteur schreef voor deze uitgave in de reeks 'Toeristische uitzichtpunten op de Zuidoost-Veluwe' het verhaal over de Rigi-top of ook wel de Kraaienberg.

De familie Havelaar -een Rotterdamse familie op de Zuidoost Veluwezoom- is een verhaal door Leijn Melse, waarin hij de uitgebreide bezittingen in vooral Ellecom beschrijft.

De eerste bewoners van de Veluwezoom in de pre- en protohistorie en hun harde levenswijze worden geschetst door auteur Martijn Defilet en van de hand van Tjerk J.A. van Dijk is een verhaal over de voortgang van het project Nieuw Gelders Arcadië en een verslag van een festivalganger. Ook een bespreking van het bijbehorende boek.

Tot slot wenst de redactie van *Ambt & Heerlijkheid* u allen een prettige Kerst toe en een voorspoedig 2012.

De redactie

Even voorstellen:

Mijn naam is Fineke Burgers. Ik heb op vele plaatsen in Nederland gewerkt als bibliothecaris. De laatste 7 jaar was dat bij de Gelderland Bibliotheek, de gespecialiseerde afdeling van Bibliotheek Arnhem.

Door mijn aldaar verkregen kennis van de ‘Gelderse materie’ werd ik gevraagd mee te werken aan de Canon van Rheden. Was ik aanvankelijk door wonen (Velp) en werken, vooral op Arnhem gericht, door het project van de Canon ontvouwde zich als het ware het interessante

verleden van de plaatsen van de gemeente Rheden voor mij. Hieruit volgt dan nu eigenlijk een logische stap, dat ik mijn Gelderse en nu ook Rhedense ‘know how’ in dienst ga stellen van het verenigingsorgaan Ambt & Heerlijkheid van de Historische Kring Rheden-Rozendaal.

Om “te aarden” in een streek waar je komt te wonen, (ik ben vaak verhuisd) is het je verdiepen in de geschiedenis van je nieuwe woonomgeving, dé manier om weer “wortel te schieten”.

Fineke Burgers

Grote bouwmeesters uit Ellecom

deel 5

door Nettie Dekker en Elis Duringhof-Gerritsen

Professor Henri Evers wordt als Hendrik Jordan Evers geboren in Ellecom. Zijn leven heeft voor het grootste gedeelte in dienst gestaan van het architectuuronderwijs. Toch zijn er van zijn hand prachtige ontwerpen van gebouwen, waarvan een groot deel tot Rijksmonument verklaard is.

Jeugd en opleiding

Als Hendrik Jordan in 1855 wordt geboren aan de Binnenweg 49 is hij nummer zeven in het gezin van Jan Brink Evers en Marretje Elisabeth Jurriana Steenbeek. Zo heeft hij meteen al vier oudere zusjes en één broer. Er komt nog één zusje als Hendrik 7 jaar is, ze heet Jurriana. In het gezin overlijden twee kinderen voor ze twee jaar oud zijn.

Hendriks vader, timmerman/architect Jan Brink Evers, verbouwt de kerk van Ellecom ingrijpend in 1859. De kerk is zo dichtbij het ouderlijk huis, dat de kleine Hendrik daar vast heeft rondgelopen. Zijn 11 jaar oudere broer Jan Gerhard zal dan al volop bij de bouw betrokken zijn geweest. Jan Gerhard is namelijk in opleiding voor architect en vertrekt in 1866 voorgoed naar Brussel, waar hij tot zijn dood in 1915 zal blijven wonen en werken.

Hendrik gaat naar dezelfde lagere school als zijn vader aan de Friedhof 2, in het bijgebouw van wat nu het huis "De Drietip" is. Vervolgens gaat hij naar het Opleidingsinstituut Mans in Doesburg.

Het instituut is bedoeld voor jonge heren, die er worden opgeleid voor het eindexamen Gymnasium en HBS, maar ook voor het toelatingsexamen voor de Militaire Academie.

*Instituut Mans in Doesburg,
nu huize Pniel, Veerpoortstraat 31*

Hendrik volgt de opleiding voor HBS, waar ook technische tekenlessen worden gegeven. Dat komt goed uit, want hij heeft allang besloten om net als zijn vader en broer architect te worden. Bij zijn vader in de werkplaats doet hij een grondige kennis op van het timmervak en de bouwtechniek. In Hendriks tienerjaren restaureert zijn vader De Gelderse Toren in Spankeren, waar veel specialistische kennis voor nodig is. Na nog tekenonderwijs te hebben gevolgd, vertrekt Hendrik in 1875 naar Den Haag, waar hij is toegelaten tot de Academie van Beeldende Kunsten. Hij volgt een jaar bouwkunst-onderwijs bij H.P.Vogel en in dit jaar wint hij twee zilveren medailles, één voor "ornament" en één voor "bouwkunst". Dan vertrekt hij naar Antwerpen om een jaar aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te gaan studeren. Zijn liefde voor kunst in al zijn vormen wordt hier verder ontwikkeld en onderbouwd.

Wanderjahre

Een uitgebreide praktijktijd volgt bij verschillende architectenbureaus in Antwerpen, Brussel, Wenen en Boedapest. Vooral tijdens de vijf jaar in Brussel, in dienst van J. J. Naert, docent aan de Academie van

Brussel en winnaar van de Prix de Rome, maakt hij kennis met de schilderachtige neorenaissance kenmerken en de eclectische bouwstijl. In deze jaren is hij betrokken bij projecten van verschillende herenhuizen, villa's en casino's in en nabij Brussel, te Namen, te Oostende en te Blankenberghe.

Tijdens die jaren in het buitenland stuurt Henri, zoals hij zich sinds zijn Brusselse tijd laat noemen, regelmatig ontwerpen naar Nederland, hetzij voor een prijsvraag, hetzij voor een opdracht.

Academiegebouw Leiden

Het eerste ontwerp dat hij in 1877, vanuit Brussel instuurt naar een Internationale prijsvraag, is voor een Academiegebouw van de Rijkshogeschool in Leiden. Henri is dan 22 jaar. Het ontwerp is niet uitgevoerd, evenmin als de zesendertig andere inzendingen.

Aquareltekening voor een jachtboerderij bij kasteel Twickel

Jachtboerderij "Het Wanink" op landgoed Twickel

Op 7 Februari 1881 stuurt hij vanuit Brussel een ontwerp tekening voor een jachtboerderij op het landgoed Twickel bij Delden. De opdracht komt van Carel George Unico Willem baron van Heeckeren van Wassenaer (1855-1883), sinds 1875 Heer van Twickel en een fervent jager. Henri's vader, Jan Brink Evers, heeft op het kasteel Twickel al diverse opdrachten gerealiseerd. Hij zal de bouw voor zijn rekening nemen.

De door Henri ontworpen jachtboerderij bestaat uit een deftig voorhuis met een jachtkamer en er aan vast een boerderijgedeelte, dat overgaat in een doorrijstal met twee tegenover elkaar gelegen dubbele staldeuren. Het bijzondere daaraan is, dat de baron met zijn jachtgezelschap met koets en al naar binnen kan rijden en droog uitstappen. De koets kan vervolgens door de tegenoverliggende deur weer naar buiten kan rijden. De jachtboerderij is goed onderhouden en wordt nog steeds bewoond. Er staat zelfs een informatiebordje bij de ingang met de naam van de architect Henri Evers.

Fontein Groningen

Evers ontwerp voor een monumentale fontein in Groningen, ingestuurd vanuit Boedapest in 1883, wint een eerste prijs bij tweeëntwintig inzendingen, maar wordt toch niet uitgevoerd.

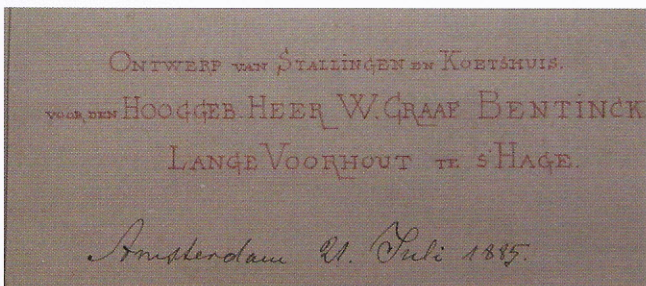
Hof te Dieren

Vanuit Wenen stuurt Henri een ontwerp tekening voor een kamerbetimmering voor de eetzaal op 't Hof te Dieren, wederom naar opdrachtgever C.G.U.W. baron van Heeckeren van Wassenaer. Hij schrijft er een brief bij met aan het slot: "Mocht het project in den smaak van Uw Hoog Welgeb. vallen, verzoeken ik beleefd mijn vader daarvan in kennis te stellen, waarna ik mij beijveren zal de verder nodige teekeningen gereed te maken."

Het ontwerp is echter niet uitgevoerd.

Zelfstandig in Amsterdam

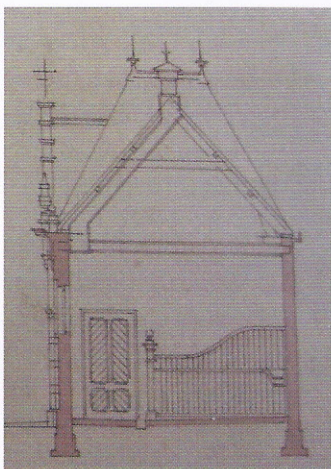
Na bijna 9 jaar in het buitenland gewerkt te hebben vestigt Evers zich in 1885 te Amsterdam als zelfstandig architect. In zijn Amsterdamse tijd ontwerpt hij onder andere twee villa's, één in Ellecom en één in Apeldoorn. Maar ook een stalling en koetshuis voor het Haagse woonhuis aan het Lange Voorhout van Graaf Bentinck van Twickel. De bouwhistoricus Han Timmer vermoedt dat het ontwerp niet is uitgevoerd, maar dit is wel de eerste keer dat het gepubliceerd wordt.

Ontwerp voor stallingen en koetshuis voor den Hooggeb. Heer W. graaf Bentinck, Lange Voorhout te 's Hage. Amsterdam 21 Juli 1885.

Aquareltekening voor paardenstallen, Lange Voorhout 13 Den Haag.

Detail paardenbox Lange Voorhout 13 Den Haag.

Villa te Ellecom

Het huis Avegoor in Ellecom wordt vanaf 1844 bewoond door Wendela Eleonora Boreel, gravin van Athlone, weduwe van W.G.F. graaf Bentinck van Middachten. In die tijd ter plaatse bekend als Lady Athlone. Na haar dood in 1868 komt Avegoor aan haar nicht, Anna Maria baronesse Bentinck en haar man Frans baron Fagel, met hun vier kinderen. Baron Fagel is Opperintendant van de koninklijke paleizen in Den Haag. Als twintig jaar later Anna's schoonzuster Wendela Frederika Fagel met haar man Jonkheer Guillaume Van Goedecke gaan rentenieren, kiezen ze Ellecom als woonplaats. Van Goedecke koopt land tegenover Avegoor, het huidige Schatterland en laat Henri Evers een mooie villa ontwerpen: "Klein Avegoor". De witgepleisterde villa is in ca 1885 gebouwd door het bouwbedrijf van Henri's vader, Jan Brink Evers in Ellecom. De symmetrische opbouw met hoekpaviljoens doen denken aan de Franse renaissance-stijl waarin bijvoorbeeld het kasteel Cheverny in Frankrijk gebouwd is. Jonkheer Van Goedecke overlijdt op vier februari 1885 bij zijn schoonfamilie op het huis Avegoor, voordat zijn huis klaar is. Zijn weduwe, mevrouw de douairière Van Goedecke-Fagel zal op Klein Avegoor wonen tot aan haar dood in december 1894.

Villa Klein Avegoor, Zutphensestraatweg zeven te Ellecom

Wordt verlangd, zoo spoedig mogelijk, door ziekte der tegenwoordige, eene bekwame WERKMEID, P.G. voor Noodhulp of voor Vast; van zeer goede getuigen voorzien. Men verwoege zich of in persoon, of brieven fr. bij Mevrouw VAN GOEDECKE, geb. Fagel., *Klein Avegoor* te Ellecom, bij Arnhem

Advertentie in het Nieuws van de Dag, maart 1891

Later wordt Klein Avegoor nog enige tijd bewoond door Jonkheer Ernest van Loon, met zijn tweede vrouw Albertine Maria baronesse d'Hangest d'Yvoy. Zij is de grootmoeder van moeders zijde van de huidige gravin van Middachten en het is haar tweede huwelijk, nadat haar eerste man is overleden.

Na de tweede wereldoorlog wordt het gebouw geëxploiteerd als logies voor schoolreisjes en werkweken. Veel Nederlanders hebben goede herinneringen aan Jeugderland, het voormalige Klein Avegoor. Het huis brandt in 1983 tot de grond toe af.

Villa te Apeldoorn

In dezelfde periode ontwerpt Evers een mooie villa in Apeldoorn voor zijn vijf jaar oudere zuster Wesselina Reiniera, getrouwd met Jan Kruijtbosch, die als koopman in Sint Petersburg een fortuin verdiend heeft. Kruijtbosch behoort tot de zogenaamde Vriezenveners die al vanaf de tijd van Tsaar Peter de Grote handel drijven met Rusland. Vier van hun kinderen worden in Sint Petersburg geboren tussen 1875 en 1883, maar de jongste wordt geboren in Apeldoorn, in het nieuwe

Villa te Apeldoorn, Mr. van Rhemenslaan negen.

huis aan de Mr. van Rhemenslaan negen. De villa is gebouwd in een schilderachtige neorenaissancestijl en heeft aan de zijkant een witgepleisterd torentje met daarin de ingang. De villa met het twee jaar later gebouwde koetshuis is inmiddels een Rijksmonument. De ontwerptekeningen voor beide villa's, in Ellecom en in Apeldoorn en ook het ontwerp voor een monumentale

Fontein in Groningen worden door Evers ingestuurd naar Berlijn, waar de Koninklijke Academie voor Kunsten in 1886 een grote internationale tentoonstelling organiseert, ter gelegenheid van haar honderdjarig bestaan.

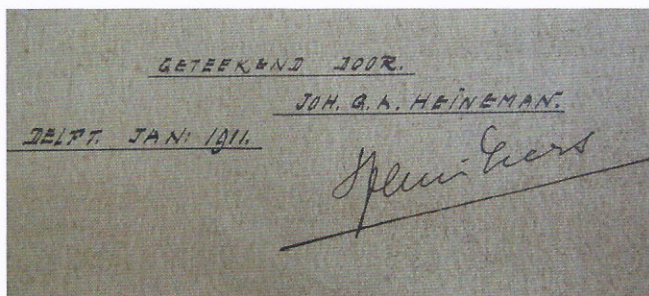
Detail van oorkonde voor Henri Evers bij zijn afscheid van de Rotterdamse Academie, als lid van verdienste.

Benoemingen in Rotterdam en Delft.

Na twee jaar Amsterdam wordt Henri Evers in 1887 benoemd tot hoofdleraar van de afdeling Bouwkunst aan de Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen in Rotterdam. Vijftien jaar later volgt de benoeming tot hoogleraar aan de Polytechnische Hogeschool te Delft, die vanaf 1905 de Technische Hogeschool Delft heet.

In deze functies betekent hij veel voor het architectuur onderwijs in Nederland. Generaties architecten zijn door hem gevormd en vooral gestimuleerd om een eigen stijl te ontwikkelen.

Onder hen is de Velpse architect Joh.G.A.Heineman (1889-1964), die omstreeks 1910 een aantal jaren colleges bij Professor Evers loopt. Uit die periode zijn enkele mooie ontwerptekeningen in aquarel bewaard gebleven, waar Heinemans handtekening staat naast die van Henri Evers.

*Getekend door Joh.G.A.Heineman.
Delft, Jan.1911, Henri Evers.*

Evers invloed is ook te danken aan het standaardwerk dat hij schrijft over de geschiedenis van de architectuur: "De architectuur in hare hoofdtijdperken". Het verschijnt in twee delen in 1903 en in 1910 en als herdruk in 1916 en 1918. Voor het eerst wordt in deze boeken ruim gebruik gemaakt van plaatwerk, zoals foto's en tekeningen van bouwwerken. Evers behandelt hierin de geschiedenis van de Europese Architectuur als onmisbare basis voor elke architect.

Huwelijk en kinderen.

Op 25 april 1889 trouwt Henri Evers, 33 jaar oud, met Dinah Maria Hooykaas, dochter van de Remonstrantse predikant I. Hooykaas. Zij is 24 jaar en tekenlerares. Later zal zij een mooi portret tekenen van haar schoonvader, Jan Brink Evers. De afbeelding staat in nummer 168 van *Ambt en Heerlijkheid*, bladzijde 22. Het echtpaar Evers gaat wonen in Rotterdam en krijgt vier kinderen, drie zoons en een dochter.

De volgende aflevering zal onder andere gaan over het raadsel van de Hoflaan in Dieren en over Evers meesterwerk, het stadhuis van Rotterdam.

*Henri Evers met
zijn vrouw
Dinah Hooykaas.*

Bronnen:

Han Timmer- "Henri Evers, architect, geschiedschrijver, hoogle-
raar." Uitgave BONAS 1997

G.H.Banis- Jachthuis het Wanink, Deldener Esch 125 jaar
Archieven Zutphen, Doesburg, Arnhem.

Archief kasteel Twickel.

Archief kasteel Weldam.

Nicole van Stokkum- "Geboren en getogen", werkstuk over van
Mr. Rhemenslaan 9 te Apeldoorn, 2010

R.W.Cleverens- "Herinnering aan mevrouw van Loon-Egidius",
1981

"Architecten en hun werk" in *Klei*, orgaan der vereniging van Ned.
Baksteenfabrikanten, onder redactie van J.M.Hupkes en anderen.

Pension ‘Sint Jozef’ in Velp

Anita Matser

In het begin van de 20e eeuw lagen er in het westelijk deel van Velp en ten noorden van de spoorlijn een drietal landgoederen, namelijk Daalhuizen, Rozenhagen en Schoonenberg. Nu is het gebied omgevormd tot een woongebied, met langs de Arnhemsestraatweg een aantal kantoren. De winkels en nijverheid die in het midden van de 20e eeuw ruim aanwezig waren, zijn grotendeels verdwenen. Vanuit de Belangenvereniging Daalhuizen-Velp en de Wijkvereniging Daalhuizen-Oost, en in samenwerking met de Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal, zijn Theo van der Hoeven en Anita Matser bezig de 20e eeuwse historie van dit gebied te onderzoeken en vast te leggen. In deze bijdrage wordt het wel en wee van het pension-rusthuis Sint Jozef belicht.

Landhuis ARVA

Het grote landhuis aan de Rozendaalselaan op nummer 61 is in 1914/15 onder de naam ‘Arva’ gebouwd in opdracht van Cornelis Hendrik Boudewijn Alsche (1869-1935). Hij was rijk geworden met zijn Handelskwekerij ‘Nymphaea’ aan de Rozendaalselaan in Velp. De naam ‘Arva’ (akkers) is een verwijzing naar de kwekerij. Later, gedurende de tijd dat het een rooms-katholiek pension/rusthuis was (1938-1998), droeg het de naam Sint-Jozef. In 1998 is het huis gekocht door familie Wijnand van der Sande en is de naam ‘Arva’ teruggekeerd. Het indrukwekkende pand is een rijksmonument.

In de vorige uitgave van *Ambt & Heerlijkheid* (nummer 172) is het landhuis Arva op pagina 26 -32 door Jan Vredenberg uitvoerig beschreven.

Sint Jozef

Landhuis ‘Arva’ werd in juni 1938 ingericht als pension-rusthuis voor de Zusters Franciscanessen van de Heilige Familie. Bij deze verbouwing werd vooral het interieur gewijzigd: het aanzicht van het huis is sinds

1915 nauwelijks veranderd. Wel verrezen er een kolenbergplaats en een hek rondom het pand en het erachter gelegen bosperceel. Op dit perceel stonden prachtige oude eiken. Het huis kreeg een nieuwe naam: ‘Sint-Jozef’. De naam stond op de boog bij de ingang. In het adresboek der gemeenten Rheden en Rozendaal van 1950 staat: ‘Pension-Rusthuis Sint Joseph Zusters Franciscanessen’. Behalve het verzorgen van de pensiongasten behoorde ook de wijkverpleging tot de taak van de Zusters. Achter op het terrein stond vroeger een wijkgebouw van Het Wit-Gele Kruis. Dit was een kruisvereniging op rooms-katholieke grondslag op het gebied van zieken- en gezondheidszorg, waaronder zuigelingen- en de uitleen van materialen. Later verhuisde het naar de Kerkstraat.

De laatste kloosterbewoonsters

Toiny Haffmans bracht mij in contact met Zuster Rosari Smorenburg. Alle foto’s, het boekje ‘Laatste Eucharistie’ (waaruit een uitgebreid citaat volgt) en haar persoonlijke herinneringen heeft zij aan mij ter beschikking gesteld. Zij was de jongste van de laatste kloosterbewoonsters. Toen Zr. Antoinette Steeghs, Zr. Amantia Sanders, Zr. Liesbeth Hensen, en Zr. Leodata Rambags zich aansloten bij de ouderengemeenschap van hun eigen Congregatie, koos Zr. Smorenburg ervoor om in de buurt te blijven wonen: zo kon ze nog actief blijven in de parochie van de Rooms-Katholieke Kerk in de Emmastraat. Van links naar rechts op de foto: Zr. Amantia, Zr. Elisabeth, Zr. Rosari, Zr. Antoinette (leidster) en Zr. Leodata. De foto is gemaakt in 1998 in de serre van ‘St. Jozef’.

Laatste kloosterbewoonsters

Kroniek van St. Jozef

In het boekje: '18 april 1998 Laatste Eucharistie ten afscheid van zestig jaar 'Huize Sint Jozef' Rozendaalselaan 61, Velp 1938-1998' stond een beknopte kroniek van 'Huize Sint Jozef':

'Ons werk begon op 2 juli 1930 in Velp, Nieuwstraat 3 met, naast de overste, drie zusters voor de verpleging van zieken aan huis. Later groeide dit uit tot een community van tien zusters. In april 1938 werd 'Huize Sint Jozef' gekocht aan de Rozendaalselaan 61. De opening van het huis vond plaats op 21 Juni 1938, toen in de kapel de eerste Eucharistie gevierd werd.

Nog datzelfde jaar kwamen de eerste pensionisten, negen in getal, die de zusters hebben afgebeden door middel van Sint Jozef Zorg. Einde 1939 was mgr. de Jong in de parochie in Velp om aan de jongeren het Vormsel toe te dienen.

Bij deze gelegenheid kwam de bisschop samen met pastoor Schaars ons huis bezichtigen. Bij binnenkomst in de hal merkte hij op: 'Maar dit is niet franciscaans!' Waarop Pastoor Schaars zei: 'We zullen eerst even naar boven gaan waar de zusters wonen. Toen stond de bisschop perplex, vertelt de kroniek, bij het zien van de witgeschuurde tafels en de zeer sobere leefruimte.

Werk was er voor de zusters in overvloed door de wijkverpleging en de particuliere verzorging van hun pensionisten. Zo was er grote bedrijvigheid en heel veel activiteit tot welzijn van velen in huis en daarbuiten. Vanaf 1947 moest de particuliere verpleging afgebouwd worden.

Vanuit de congregatie konden steeds minder zusters ingezet worden. Het aantal zusters wisselde tussen negen en twaalf. Op 31 december 1954 bestond de bezetting van het huis uit negen pensionisten, zes zusters en twee personeelsleden. De wijkverpleging ging echter gewoon door. Het wijkgebouwtje heeft haar dienst wel bewezen. In oorlogstijd is het huis bewoond geweest door Duitse militairen.

18 april 1998

Laatste Eucharistie ten afscheid van zestig jaar

'Huize Sint Jozef'
Rozendaalselaan 61, Velp

1938 - 1998

Boekje: Afscheid van zestig jaar Sint Jozef.

Dat was een moeilijke tijd voor iedereen, die het moest meemaken. Na vijf jaar wijkzuster geweest te zijn droeg Zr Amantia in 1956 haar taak over aan een lekenverpleegkundige. Met haar verdwenen de zusters definitief uit de wijk. Hoewel de overschakeling van religieuzen naar leken een vanzelfsprekende ontwikkeling was, betreunde het bestuur van het Wit-Gele Kruis heel erg het vertrek van de actieve en bekwame wijkzuster Amantia. Ook voor pastoor Schaars brak de tijd aan om afscheid te nemen als onze geestelijke begeleider. Hij heeft bijzonder veel voor de zusters betekend. Hij werd opgevolgd door Pastoor Janssen. Vanaf begin maart 1976 werden vrijkomende kamers van overleden pensionisten ter beschikking gesteld en in gebruik gegeven aan onze eigen steeds ouder wordende zusters. In 1977 wa-

ren er twaalf zusters en nog maar drie pensiongasten. In 1981 overleed de laatste pensiongast. Dat was de afsluiting van een periode van deze dienstverlening. Voor de zusters brak nu de tijd aan om op rust te gaan. Van lieverlede door ouderdom-ziekte-handicap of overlijden werd de gemeenschap van 'Huize St. Jozef' ook steeds kleiner. Aanvulling kwam er niet meer. Toch trokken we ons niet helemaal terug in een zalig nietsdoen. Waar we konden bleven we beschikbaar voor alle goede werk. Vooral bleven we ons verbonden voelen met de parochie en leefden daar niet langsheen. Door lidmaatschap van koor, lectoren, en ziekencommunie en bezoek hebben we ons naar best vermogen ingezet. En zuster Rosari zal dit blijven voortzetten in de toekomst. En nu, 1998, verdwijnt Huize Sint Jozef definitief als klooster. Ons kleine groepje van vijf zusters moest de sluitingsperiode doorstaan. We hebben aan den lijve ondervonden dat zoiets niet rustgevend en niet gezond is naar lichaam en geest. Maar wij gingen en gaan de weg, die ons te gaan gegeven werd! Geweldige steun hebben de zusters van huize St. Jozef al die jaren, vanaf 1952 ondervonden van onze goede Paters MSC van de Sterrenberg'.

De keuken

De foto toont de keuken. Thea de Wildt uit Giesbeek is druk aan het koken.

Zuster Rosari

Zuster Rosari Smorenburg is geboren op 6 mei 1935. Op 6 januari 1954 is ze ingetreden. Op de foto genomen in 1954 is Zr. Rosari te zien met ronde kap in haar begin jaren als non.

Zuster Rosari

Zuster Rosari heeft de laatste 21 jaar tot aan 1998, de sluiting van het huis als klooster, in St. Jozef gewoond en gewerkt. Zuster Rosari was de eerste jaren gekleed in een habijt. Dit was de dagelijkse kleding, de kleding bestaand uit onder andere een lang gewaad en een kap. De kleur was zwart/wit met een bruin scapulier (schouderkleed), met daar een geel monogram op geborduurd. Dit is het symbool van de Zusters Franciscanessen van de Heilige Familie. Het symbool is te zien op de foto van Zr. Rosari met haar moeder zittend op de stoel. Uit: Memoriaal van de Kerk Emmastraat 2004: 'Zondag 11 januari willen we als parochie stilstaan bij het feit dat Zr. Rosari 50 jaar geleden in het klooster trad. Zuster Rosari is een van onze vrijwilligers die u zelden ziet (alhoewel, ze zingt ook mee in het dameskoor!). Als kerkgemeenschap kunnen we echter nauwelijks buiten Zr. Rosari. Zo is ze verantwoordelijk voor allerlei koster-werkzaamheden in de kerk. Van de was tot koper poetsen, van de zorg voor kaarsen tot het ophangen van de kruisjes in de doopkapel... Zr. Rosari zorgt ervoor dat de kerk weer in orde is voor de eredienst. Zelf wil ze in al haar bescheidenheid er geen aandacht aan besteden, maar als beheerscommissie vinden we dat een goede gelegenheid is om haar even in het zonnetje te zetten'.

In oktober van het zelfde jaar heeft ze haar werkzaamheden voor de parochie neergelegd.

Kapelletje

In huize Sint Jozef is indertijd een klein intiem kapelletje gebouwd; daar werd drie maal per dag samen gebeden. Ook werd het gebruikt voor het gezamenlijke koor-gebed, de stiltes en goede vieringen. Er was elke dag Eucharistie. De Zusters waren ook lid van de parochie van O.L. Vrouw Visitatie, de kerk in de Emmastraat.

De kapel

Op de foto Pater Jansen, missionaris van het Heilig Hart, MSC. De man in het wit gekleed is een jonge geestelijke uit Brazilië, die op kosten van de Zusters voor priester mocht studeren. Hij kwam op dat moment uit Brazilië om te bedanken voor de geboden kans. Rechts op de foto is het beeld van Sint Jozef te zien.

Uit de briefwisselingen met Zuster Rosari

Zuster Rosari laat weten: *'Met de rug naar St. Jozef staand, ziet u schuin tegenover de Rozendaalselaan in de Parkstraat, een klein huisje. Er is aan de linkerkant een stuk aangebouwd: daar woonde vroeger de koetsier met zijn gezin. Het huisje dat in het bos, achter St. Jozef staat was het wijkgebouw, waar ze met de kinderen kwamen. Ook konden de mensen er materiaal halen zoals bed, zeil, po, etc. De namen van de zusters uit de wijk die ik ken, waren: Zr. Eutichia, Zr. Josefa en Zr. Amantia.'*

En op 28 januari 2010 schrijft Zr. Rosari: *'Goede Mevrouw, Heb geprobeerd alles zo goed mogelijk uit te zoeken. Dat er in de oorlog ook nog Duitsers van het huis gebruik hebben gemaakt. Daarvan hebben ze veel werk ondervonden om het weer leefbaar te maken. Als u voor het huis staat kunt U nog de kogelgaten zien. Mevrouw misschien is alles nu weer een beetje duidelijker. Zal er nog een foto bijdoen, hoe onze kleding er vroeger uitzag. Vriendelijke groet, Zr. Rosari.'*

Achter op de foto schrijft Zr. Rosari: *'Deze foto is van 1963. Na 9 jaar voor het eerst naar huis. Op de stoel mijn Moeder'*.

Met moeder

Anekdote

Jolanda Meeuwissen van bakkerij Meeuwissen vertelde dat de nonnetjes natuurlijk 'van het eigen houtje' kochten. Dit betekende dat ze bij Rooms Katholieke gezinde bedrijven kochten. Op het laatst kochten ze ook wel bij bakkerij Meeuwissen. Ze vroegen dan altijd om 'Maria' biscuit. Ze wilden geen 'San Francisco' biscuit.

Voor meer informatie verwijzen we graag naar onze website www.historievandaalhuizen.nl

Voor reacties kunt u contact opnemen met Anita Matser: anita.m@ke-it.nl of tel. 026-3884814

DE EERSTE BEWONERS: PRE- EN PROTOHISTORIE

Martijn Defilet

RIVIEREN EN GESTUWDE GROND

De basis van het Rhedense landschap is grotendeels gevormd in de voorlaatste ijstijd. Aan het einde van het Saalien (grootweg 200.000-130.000 jaar geleden) breidde de landijs vanuit Scandinavië zich maximaal uit tot aan de lijn Haarlem-Nijmegen (Berendsen 2004, 157). Vóór de landijsbedekking stroomden ter hoogte van de gemeente Rheden, het huidige IJsseldal volgend, de voorlopers van de Rijn.

Het grove zand en grind dat de rivier in vele millennia had afgezet, werd door de ijslobben opgestuwd tot de heuvels die vandaag de dag de oostgrens van de gemeente begeleiden. In de overgangszone met het lager liggende rivierdal vormden de puinwaaiers, die door erosieprocessen aan de voet van de heuvels waren afgezet, ideale vestigingslocaties van waaruit verschillende landschappen konden worden benut.

RONDTREKKENDE JAGERS EN VERZAMELAARS

De oudste vondsten die in Nederland zijn gedaan, stammen uit het midden paleolithicum en zijn circa 250.000 jaar oud. Het gaat hier om vuurstenen messen en schaven, gevonden in Maastricht en vervaardigd door Neanderthal-achtigen (Roebroeks 2005, 96-97).

Uit deze periode, die rond 35.000 jaar geleden eindigde, en het daarop volgende laat paleolithicum (35.000 jaar geleden-8800 v. Chr.) zijn op de Posbank in Rheden en in het Soerense Broek ook vuurstenen werktuigen gevonden. Men woonde toen niet op een vaste plaats, maar trok door het landschap op zoek naar voedsel. Stenen werktuigen waren hierbij als gereedschap of wapen onmisbaar.

Vuursteen pijlpunt gevonden bij de Emmapyramide

De aanname dat de gemeente Rheden in het paleolithicum werd bezocht, is gebaseerd op een paar vondsten waarbij ook jongere dateringen mogelijk zijn. Dat er hier echter gedurende het mesolithicum (8800-4900 v. Chr.) groepen mensen op zoek zijn geweest naar voedsel, is echter zeker. Zo zijn in het Rozendaalse Zand te Velp, waar het Rozendaalse Veld en de Rheder Heide aan elkaar grenzen, tientallen vuurstenen werktuigen uit deze periode verzameld. Hier zal men een tijdelijk of seizoensgebonden kamp hebben opgeslagen. Maar ook op de Spankerense Enk zijn meerdere mesolithische vondsten gedaan. Met de Spankerense Enk is meteen een archeologisch terrein van bovenlokaal belang genoemd. Hier zijn veel vindplaatsen uit meerdere perioden aanwezig. De keuze van de mesolithische mens om Rheden en omgeving te bezoeken, heeft alles te maken gehad met de al genoemde landschappelijke diversiteit.

Vuurstenen bijl uit Spankeren (vml. coll. Roosa, Velp)

NAAR EEN BOERENBESTAAN

Tijdens grootschalig booronderzoek zijn in 1993 en 2005 op de Spankerense Enk meerdere vindplaatsen uit het mesolithicum en neolithicum aangetoond.

Het neolithicum bestrijkt de periode van 5300-2000 v. Chr. en markeert een belangrijke gebeurtenis. Het was in het neolithicum dat de landbouw via Centraal-Europa Limburg bereikte. Men verliet het zwervende bestaan van jager en verzamelaar om gedurende langere periode op één plek te gaan wonen, daarbij akkerbouw en veeteelt bedrijvend. Behalve in Spankeren zijn ook in Rheden (Kerktoeren, Onzalige Bossen, Posbank en Vossenbergen), De Steeg (Middachter Bossen) en Velp (onder andere het Rozendaalse Zand en Beekhuizen) vondsten uit het neolithicum gedaan. Aangenomen wordt dat de omschakeling naar landbouw in de omgeving van Rheden rond 4200 v. Chr. plaatsvond.

Een bijzondere laatneolithische vondst (2850-2000 v. Chr.) komt uit Velp. Het gaat hier om een potbeker die op zijn kop was ingegraven en in 1938 is gevonden.

Bij vergelijkbare vondsten zijn resten van menselijke schedels aangetroffen. Dat kan ook in het Velpse geval zo geweest zijn, al is er destijds geen melding van gedaan.

Vanaf het laat neolithicum begroef men overledenen in grafheuvels, een gebruik dat tot in de midden bronstijd (1800-1100 v. Chr.) doorliep. Er moeten toen in Nederland duizenden grafheuvels zijn geweest, maar vandaag de dag zijn er nog zo'n 2300 van over (Van Ginkel en Verhart 2009, 100). Hoewel er in de omgeving tientallen te herkennen zijn, vinden we in de gemeente Rheden geen grafheuvels. Toch zijn ze er geweest, zij het in de meeste gevallen daterend uit de late bronstijd (1100-800 v. Chr.) en ijzertijd (800-12 v. Chr.). Zo toont een 17e-eeuwse kaart van Nicolaes van Geelkercken ter hoogte van de Rembrandtlaan in Velp een heuveltje ("Coijberch") waar in 1929 urnvondsten zijn gedaan. En het toponiem "Potjesberg" (Rheden-Posbank), waar in

1960 eveneens urnresten zijn gevonden, kan ook op een grafheuvel wijzen. Voorts zijn er meerdere prehistorische grafveldlocaties bekend, bijvoorbeeld Worth-Rheden-Holleweg en De Roskam, Rheden-Gasthuisveld, De Steeg-Oversteeg, Dieren-Nieuwe Begraafplaats en Dieren-Noorderstraat. Heuvels die de graven ooit afdekten, zijn niet meer aanwezig. Vanaf de late bronstijd onderging het grafritueel een flinke verandering. Men ging van inhumatie over naar crematie. Er ontstonden urnenvelden waarbij graven met greppels en een lager heuveltje dan voorheen werden gemarkeerd.

Aangetroffen in Ellecom, een kokerbijl uit de bronstijd

Plattegronden van bronstijdboerderijen zijn in de gemeente Rheden nog niet opgegraven. Wel zijn er aanwijzingen voor meerdere nederzettingsterreinen, zoals ter hoogte van de Spankerense Enk. We moeten ons hierbij geen grote dorpen voorstellen. Boerderijen lagen verspreid over het landschap en boden onderdak aan een familie en vee. Als een boerderij vervallen raakte of de grond was uitgeput, trok men naar een nieuwe locatie. Op die wijze 'zwierven' de erven door het landschap. Een ijzertijdboerderij kennen we wel uit het Rhedense. In Elsweiden-Velp, waarover hieronder

meer, is een exemplaar uit de vroege ijzertijd (800-500 v. Chr.) gevonden. De boerderij was driebeukig en had de afmetingen van 14 x 8 m (Van Oosterhout 2010, 27-30). Ook in deze boerderij werd (waarschijnlijk) het vee ondergebracht.

AAN DE GRENS

In 47 n. Chr. verklaarde keizer Claudius de Rijn tot noordelijke grens van het Romeinse rijk in Nederland. De grens werd met forten en wachttorens versterkt, onderling verbonden door een weg. Met Velp grenst de gemeente Rheden aan deze grens, beter bekend als de limes.

De grens weerhield de Romeinen er echter niet van uitstapjes naar het 'barbaarse' noorden te maken, integendeel zelfs. Zo werd in Ermelo een marskamp gebouwd. Op veel plaatsen in de gemeente Rheden zijn door archeologen en particulieren vondsten uit de Romeinse tijd gedaan. Zij wijzen erop dat de streek grenzend aan de limes allesbehalve leeg was. Iets ten noorden van de ijzertijdboerderij in Velp-Elsweiden is tijdens dezelfde opgraving een minimaal 30 m lange boerderij uit de 2e eeuw n. Chr. gevonden (Van Oosterhout 2010). En in 1928 vond men te Rheden-Rhederhof een bronzen vaas en scherven geïmporteerd aardewerk. We vermoeden dat hier een Romeins grafveld ligt, met nederzettingen. Geïmporteerd Romeins materiaal is ook in Elsweiden gevonden, onder andere resten van olijfkruiken. De import-Romeinse vondsten leren ons dat er ondanks periodieke opstanden ook interactie met het Romeinse deel van Nederland was.

GOUDEN VONDSTEN

Bij toeval stuitte men in 1715 tijdens graafwerkzaamheden in Velp (Het Laar) op een goudschat die tot de topvondsten in Nederland wordt gerekend. De schat bestond uit gouden kettingen, armbanden, vijf medaillons en tientallen gouden munten. Op de medaillons zijn keizer Honorius (393-425) en keizerin-regentes Galla

Placidia (425-450) afgebeeld (Van der Vin 1989, 62-63). Een tweede Velpse goudschat is in 1851 op de locatie Den Heuvel gevonden. Ditmaal bestond de schat uit laatromeinse gouden hals-, armbanden en vingerringen.

Bij de betekenis van de goudschatten gaan de gedachten meestal uit naar een Frankisch stamhoofd wiens pro-Romeinse gezindheid met goud kon worden gestimuleerd. Bij wijze van offer of teken van macht hebben de stamhoofden de schatten vervolgens aan de aarde toevertrouwd.

Halssieraad uit Velpse goudschat, gevonden in 1851

VROEGMIDDELEEUWSE INDUSTRIE

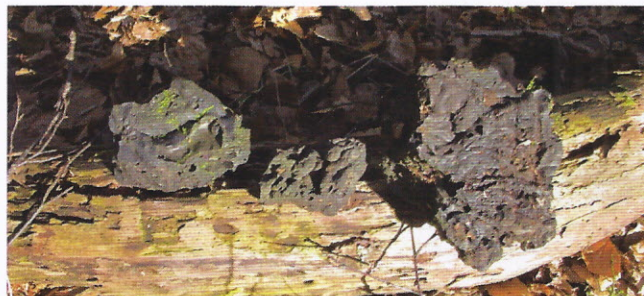
Aanwijzingen voor bewoning in Gelderland tijdens de 5e en vroege 6e eeuw, de tijd van de volksverhuizingen, zijn schaars. Vanaf de late 6e eeuw en 7e eeuw zette zich echter een herstel in. Het Rhedense beeld strookt hier voornamelijk mee. Van de ruim tien vindplaatsen uit de vroege middeleeuwen (450-1050) wijzen bekende dateringen op de latere periode van de Karolingische tijd (8e-10e eeuw). Het is ook gedurende deze periode dat ijzerwinning en -productie een vlucht nam.

Er zijn in de gemeente Rheden aanwijzingen voor ijzerwinning uit de ijzertijd en Romeinse tijd, maar de meeste vindplaatsen die met deze 'industrie' samenhangen, dateren uit de vroege middeleeuwen en het begin van de late middeleeuwen. Op de Veluwe werden de veel voorradige en ijzeroer bevattende klapperstenen gewonnen. Te Velp-Rozendaalse Veld en Dieren-Carolinaberg ontstonden hierdoor een groot aantal kuilen. In Rheden-IJzerbaan en De Steeg-Parkweg zijn daarnaast ook ovenfragmenten gevonden. Noemenswaard is zeker ook de IJzeren Berg in de Onzalige Bossen. Overige vondsten die daar zijn gedaan, voeden het beeld van een nederzetting waar tot in de late middeleeuwen ijzer is geproduceerd.

De IJzerbaan in de Onzalige Bossen met mogelijk een grafhevel

De Rhedense ijzerproductie stond niet op zichzelf. Een deel was voor eigen gebruik, maar een surplus werd voor de handel geproduceerd. Heidinga (1987, figuur 82) reconstrueert tegenover Doesburg bij Dieren een handelsroute die via de Hunneschans bij Uddel naar Harderwijk liep. Vanaf 800 startten ook de grootschalige ontginningen van de Oost-Veluwe. Het is niet verwonderlijk dat juist in deze periode de eerste plaatsnamen in de gemeente Rheden ontstaan, met Dieren (838) als oudste vermelding.

IJzerlakken in de IJzerbaan 02-08-2011

Literatuur

- Berendsen, H.J.A., 2004: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*. Assen.
- Gemeente Rheden, 2007: *Uitgediept. Uitwerking archeologiebeleid. Beleidsnota archeologie*. Rheden.
- Ginkel, E. van & Verhart, L., 2009: *Onder onze voeten. De archeologie van Nederland*. Amsterdam
- Heidinga, H.A., 1987: *Medieval settlement and economy north of the Lower Rhine*. Assen/Maastricht.
- Oosterhout, F. Van, 2010: *Plangebied Elsweiden te Velp. Gemeente Rheden. Archeologisch onderzoek: een opgraving*. In: RAAP-Rapport 2148. Weesp.
- Roebroeks, W., 2005: *De Neanderthaler en zijn voorgangers. oud- en midden paleolithicum*. In: Louwe Kooijmans, L.P., Van den Broeke, P.W., Fokkens, H. en Van Gijn, A., 2005: *Nederland in de prehistorie*. Amsterdam, p. 93-113.
- Schuurman, E.I., 2007: *Plangebied Hart van Dieren. Gemeente Rheden. Archeologisch vooronderzoek: een bureau- en inventariserend veldonderzoek*. In: RAAP-rapport 1494. Amsterdam.
- Vin, J.P.A. van der, 1998: *De goudschat van Velp*. In: *Provinciaal Museum Kam, 1998: Schatkamer van Gelderse oudheden*. Nijmegen, p. 62-63.

Toeristische uitzichtpunten op de zuidoost- Veluwe

Deel 6. De Rigi-top of Kraaienberg

Walter de Wit

Een van oudsher zeer bekend uitzichtpunt is de Rigi-top of zoals dit uitzichtpunt later genoemd wordt, De Kraaienberg. Deze berg ligt ten oosten van de Snippendaalseweg, ongeveer 400 meter ten noorden van de afslag naar de schaapskooi op Heuven.

Kaartje met situatie

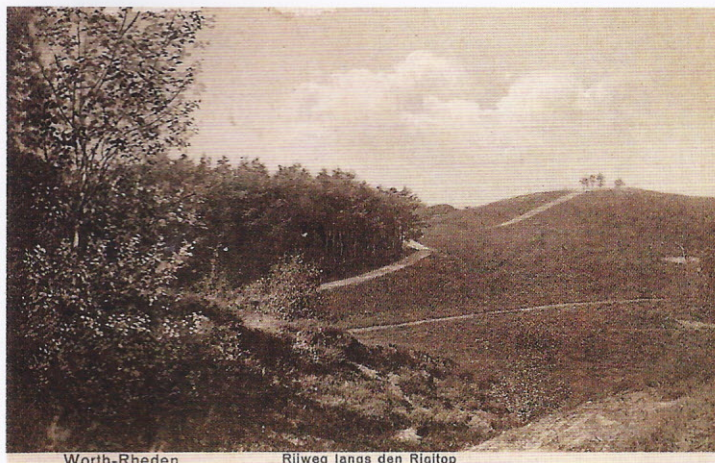
Op de oudste prentbriefkaarten van deze uitkijk in het heidegebied van het Herikhuizerveld staat de boomgroep al afgebeeld die er nu ook nog staat, uiteraard wel een maatje kleiner dan nu.

Ook de solitaire beuk is als jong exemplaar al aanwezig. Mogelijk dat enthousiaste wintersportliefhebbers uit het begin van de twintigste eeuw in hun overmoed deze heuvel een legendarische naam wilden geven van een bekende bergtop in Zwitserland. De naam Rigi-top

DE RIGIBERG

Rigi-top met jonge boompjes

Worth-Rheden

Rijweg langs den Rigitop

Rigitop in Zwitserland

kwam nog voor op oude prentbriefkaarten tot 1929. Daarna heette dit uitzichtpunt voortaan De Kraaienberg. Het is niet duidelijk waarom de naam veranderd is en door wie. Waarschijnlijk heeft de naamsverandering pas plaatsgevonden nadat NM het hele heidegebied in eigendom gekregen had.

Gezien vanaf het monument
De Posbank lijkt de Kraaienberg nog hoger dan de Zij-
penberg maar dat is gezichtsbedrog.

Kraaienberg vanaf monument De Posbank

Kraaienberg met man op bankje

Op de prentbriefkaart met man op bankje is goed te zien dat de daarachterliggende Zijpenberg net iets hoger is dan de Kraaienberg.

De meeste prentbriefkaarten tonen ook een rustiek bankje dat de loop der tijd telkens uitgevoerd is in verschillende materialen en ook op andere plaatsen op de heuvel gestaan heeft. De Kraaienberg biedt als enige uitkijkpunt een vrij uitzicht op alle andere uitzichtpunten in het heidegebied van de zuidoostelijke Veluwezoom. Al moet men voor het zicht op de meest ver weg liggende Koepel de Kaap, wel een heldere dag hebben. Kijkt men vanaf de Kraaienberg in noordoostelijke richting naar een ander uitzichtpunt met houten balustrade dan glijdt de blik over het ruiterspad en het denbos van de Elandslaagte. Het is echter erg onwaarschijnlijk dat deze vallei in het verre verleden bezocht is door elanden. De naamgeving vindt waarschijnlijk zijn oorsprong in Zuid-Afrika. Tijdens de Zuid-Afrikaanse Boerenoorlog vond een grote veldslag plaats in de Elandslaagte van Transvaal. Een toen bekende Velpenaar, Jan van Crittert emigreerde met zijn gezin in 1899 naar Zuid-Afrika waar hij al eerder gewoond had. Nauwelijks aangekomen brak de Zuid-Afrikaanse oorlog uit vocht hij vrijwillig mee. Jan van Crittert sneuvelde op 21 oktober 1890 en liet een vrouw en 5 kinderen achter. Mogelijk dat ter ere van hem deze vallei zo genoemd is.

In een ruilingsakte van de gemeente Rheden met Natuurmonumenten van 6 januari 1931 werd overeengekomen, dat alle uitzichtpunten en de al of niet daarop aanwezige koepeltjes en hun respectievelijke toegangswegen eigendom van de gemeente zouden blijven. Tevens zou, zoals in de akte beschreven, het uitzicht van de vergezichten onbelemmerd in tact moeten blijven. Zoals we gezien hebben is dat bij de valleikoepel niet gelukt want daar groeide het bos harder dan de handhaving van de regels in deze oude overeenkomst.

In de overeenkomst was tevens vastgelegd dat het zogenaamde Gemeentepad vanaf het monument De Posbank, langs de Kraaienberg en naar de Snippendaalseweg, eigendom zou blijven van de gemeente Rheden.

Waar het pad erg steil op en af ging had de gemeente met oude trottoirbanden traptreden gemaakt om de ergste erosie te voorkomen.

Door latere ruilingen zijn ook de voorwaarden zoals omschreven in de 1e ruiling-overeenkomst komen te vervallen.

Fam. Ruysch uit Velp met de auto op de Kraaienberg

Jeugdige vrijwilliger bij de Kraaienberg

Er zijn tijden geweest dat men overal met een auto, motor of fiets het heidegebied in mocht of kon rijden.

Uiteraard bracht dit de op sommige plaatsen ernstige erosie met zich mee. De toegankelijkheid werd later dan ook gewijzigd. Voortaan mocht er alleen gewandeld worden op de daarvoor aangewezen wandelpaden. Decennialang waren de paden dan ook aan beide zijden afgezet met een puntdraadraster. Pas eind jaren negentig zijn alle rasters langs de paden opgeruimd omdat de heide zich voldoende hersteld had.

Dankzij de inzet van veel vrijwilligers en de begrazing door schapen en IJslandse paarden, is de Kraaienberg nog steeds een prachtig uitzichtpunt dat men vanuit het bezoekerscentrum gemakkelijk te voet bereiken kan.

*De Oudheidkundige Zring
Rheden - Rozendaal*

*wenst u hele prettige feestdagen
en een goed en gelukkig 2012 toe.*

Posbank Rheden Foto Mirjam Zweers

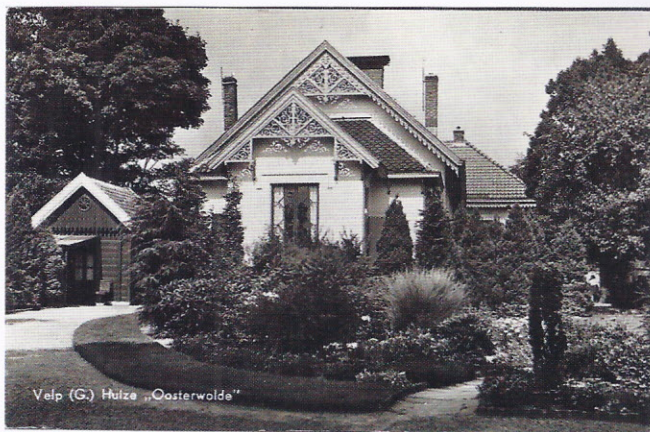
120 Jaar

'Oosterwolde'

Door Mr P.A. Withaar

In 1887 werd door de Kerkenraad van de Nederlands Hervormde Kerk te Velp de wens uitgesproken een Tehuis voor Bejaarden te stichten. Hiervoor was geld nodig. Een ontwerp voor het huis werd gemaakt en in 1889 werd er een damescomité in het leven geroepen om voor dit doel gelden bijeen te brengen.

Vele acties volgden. Ten slotte werd in april 1891 het huis "Oosterwolde" aan de Reinaldstraat aangekocht voor een totaalbedrag van f 18.142,29.

Bijgebouw bij Huize Oosterwolde uit de tijd van Van Spaen

Het huis was in de dertiger jaren van de 19e eeuw gebouwd, op de plaats van de boerderij "De Boomgaard", door Alexander Jacob Baron van Spaen. Hij gaf het de naam "Oosterwolde", ontleend aan het dorp van die naam onder Doornspijk aan de Veluwezoom, waar de

Van Spaens bezittingen hadden. Het werd bewoond door de Freules van Hogendorp, nichtjes van Baron van Spaen.

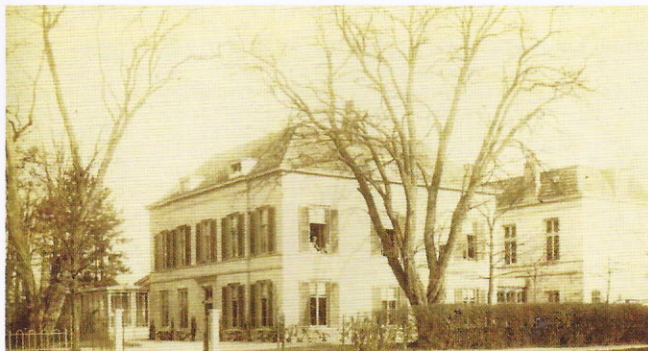
Kostschool rond 1883

Ook was het nog een kostschool voor jonge dames geweest en een maatschappijschool.

Vanuit de Kerkeraad werd een reglement samengesteld en gezorgd voor de inrichting van het tehuis voor bejaarden. De administratie werd gescheiden gehouden van de diaconierekening. Het Bestuur werd gevormd door een College van Regenten, gekozen door de Kerkeraad. De tuinmanswoning werd voor 3 jaar verhuurd.

Voor de inrichting werden 22 ijzeren ledikanten gekocht, 22 stromatrasen, 15 kapokmatrasen met peluws van alpengras. Het huis zelf werd opgeknapt en de moestuin werd in orde gebracht, waardoor het tehuis, als een klooster, in alle behoeften kon voorzien. Op 15 september 1891 werd het echtpaar Van Kroon benoemd tot "vader" en "moeder" en 1 oktober 1891 trokken de eerste 17 bewoners in het nieuwe tehuis. Bij deze inwijding waren als genodigden aanwezig: De Burgemeester, het Damescomité van het eerste uur, het College van Kerkvoogden en Notabelen, het Kies-College, de Godsdienstonderwijzer, de Geneesheer van het dorp en de Ambachtslieden. Ds. Kan opende de samenkomst en

het orgel, bespeeld door de heer Leens, speelde Gezang – 12:1: “O goedheids God nooit recht geprezen”. Dit was het begin van “Huize Oosterwolde”, Tehuis voor Ouden van Dagen en Wezen, welke naam onder de daklijst op de voorgevel was geschilderd. *(In het begin werden in Oosterwolde ook wezen onder gebracht.)*

Tehuis voor Ouden van Dagen en Weezen rond 1895

Uit het oude Notulenboek van 1891-1911

De eerste vergadering vond plaats in de Regentenkamer. Hier werd besloten tot enige strenge regels. Men is verplicht werk te verrichten, de mannen in de tuin en de vrouwen binnen. Men draagt kleding die door het Bestuur wordt verstrekt, de vrouwen bovendien een muts. Het zakgeld bedraagt f 0,10 per week.

De kerkgang op zondag is verplicht, opname in het huis is kosteloos, maar de polis van het begrafenisfonds dient te worden ingeleverd. Bij overlijden vervalt het nagelaten geld aan de Stichting. “Vader” dient wekelijks de mannen te wassen en “Moeder” de vrouwen. De mannen slapen in zalen in het bijgebouw en de vrouwen in de bovenkamer van het Hoofdgebouw.

Om 7.00 uur begint de dag en drinkt men thee. Het ontbijt is om 8.00 uur, de koffie om 10.30 uur en het middagmaal om 12.00 uur. 's Middags drinkt men thee en om 17.00 uur de avondboterham. Ten slotte eet men om 20.00 uur nog een bord pap.

Het Bestuur vergaderde elke maand en dan was het een komen en gaan van “vader en moeder” en van de “oudjes” zoals zij meestal genoemd werden. Ze kwamen met allerlei vragen, o.a. over verlof, over klachten, ruzies, enz.

Uit het financieel verslag blijkt dat grote en kleine legaten werden ontvangen. Het eerste jaar was er een batig saldo. De bewoners van “Oosterwolde” waren samen één groot gezin met een “vader” en “moeder”.

De Regenten beslisten en de bewoners waren van hen afhankelijk, voor ons nu bijna niet meer te begrijpen. In de loop der tijden bracht dit vele veranderingen met zich mee. Nieuwe generaties komen en gaan, met andere “betere” ideeën. Maar de naam “Oosterwolde” bleef bestaan. Er waren diverse wisselingen bij de leiding en het bestuur. In 1904 kwam er een ziekenzaal in “Oosterwolde”, wat een hele verbetering was. Een aantal jaren later, in 1920 kwam er telefoon in het huis. Ook werd er centrale verwarming aangelegd.

Bij het 25-jarig bestaan in 1916 kregen de mannen een sigaar en de vrouwen bruidsuikeurs en pepermuntjes. Ook was er een feestmaal met konijn op het menu en de Velpse Harmonie bracht een serenade. Bovendien werd het zakgeld van de bewoners verhoogd naar f 1,00 per week.

In februari 1936 werden de laatste “vader” en “moeder” aangesteld. Het 50 jarig bestaan van “Oosterwolde” in 1941, het 1e oorlogsjaar, werd heel sober gevierd, met alleen een receptie 's middags. Voor het eerst in 1943 werd een diacones aangesteld voor de ziekenverpleging, zuster Anna Keuter. Later in 1945 werd zij als besturende Zuster geïnstalleerd. De bewoners waren heel tevreden met haar.

In de oorlog was de mannenzaal verwoest en moesten er plannen gemaakt worden voor herstel. Dit resulteerde in 1952 in een nieuwe vleugel (dit plan werd echter pas twintig jaar later) gerealiseerd!

Oosterwolde 1954

Oosterwolde met nieuwe vleugel

Op 28 september 1973 was het dan zover. De opening werd verricht door de heer H.T.K. te Bokkel, loco-burgemeester van de Gemeente Rheden.

Het aantal bewoners was 120. Eén van hen, de heer J.Egbers had een lied gemaakt, vier coupletten lang! De bewoners schonken een elektrisch orgel, het architectenbureau een volière.

De klok, die op dak had gestaan, werd als herinnering in de achtertuin geplaatst. Elk jaar, op 1 oktober, werd gezamenlijk gegeten met het bestuur en het personeel. Steevast werden er dan overheerlijke stoofpeertjes geserveerd!

Natuurlijk werden alle jubileumjaren herdacht en gevierd, 75 j. (1966), 85 j. (1976), 90 j. (1981). Ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan (1991) waren er enkele verbouwingen geweest. Er was een nieuwe dienkeuken met een afwasmachine gekomen. De afdeling bezigheidstherapie was vergroot en de ziekenafdeling geschilderd. Het hele gebouw had nieuwe dakbedekking gekregen.

Oosterwolde eind 20ste eeuw

Oudste verzorgingshuis

“Oosterwolde” is het oudste verzorgingstehuis in de Gemeente Rheden. Van 1891, ontstaan vanuit de Kerk (diaconie), geleid door een “vader” en een “moeder”, later door een Diacones en bestuurd door een College van Regenten. Na 2000 vond er een totale verbouwing plaats i.v.m. de inbreng van “Oosterwolde” in Innoforte waar ik als bestuursvoorzitter aan heb meegewerkt.

Eén oktober 2011 werd het 120 jarig bestaan van “Oosterwolde” gevierd met een diner voor bewoners en personeel. Het was een genoeglijke avond, die druk bezocht werd in de gemeenschappelijke ruimte van de nieuwbouw aan de Gasthuislaan. Foto Regentenborden In deze ruimte hangen de drie Regentenborden waar alle bestuursleden op staan vermeld vanaf 1891.

Omdat mijn familie al 70 jaar, vanaf 1941 tot heden, als secretaris, voorzitter en Regent, nauw verbonden is met "Oosterwolde", was het mij een genoegen om er over te schrijven.

Bron: "Huize Oosterwolde" door Ds Duco van Krugten.

Naschrift

Residence Middelhaege en vernieuwd Oosterwolde

Oosterwolde opende eind februari 2008 de deuren van het splinternieuwe gebouw aan de Middelhagenhof. Het heeft mooie, comfortabele twee- en driekamerappartementen tegenover het landgoed Biljoen op de hoek van de Gasthuislaan en de Reinaldstraat. Het is dan ook heel toepasselijk dat er in de entree een schilderij hangt van kasteel Biljoen, dat helaas niet te zien is vanuit Oosterwolde door het vele groen.

Op het terrein van Oosterwolde is ook de Residence Middelhaege gebouwd, die via een corridor met Oosterwolde is verbonden. Zo kunnen de bewoners veilig en droog een bezoek brengen aan Oosterwolde en gebruik maken van het restaurant, de open inloop, de winkel en alle andere voorzieningen.

Schilderij Kasteel Biljoen, dat in Oosterwolde hangt

Oosterwolde is in 120 jaar erg veel veranderd, eerst waren er slaapzalen nu zijn er zorgappartementen. Ondanks dat er nu veel meer gebouwen staan op het terrein van Oosterwolde is er toch nog een stuk achtertuin overgebleven en het uitzicht aan de voorkant is prachtig!

Achtereinde en uitzicht op landgoed Biljoen

Canon in de kerk

Op donderdag 6 oktober is de Canon van Rheden gepresenteerd in de Dorpskerk te Rheden. Een mooie historische plaats om het nieuwe boek over de beknopte geschiedschrijving van de gemeente Rheden voor het voetlicht te brengen. Hoewel de titel van het boek doet vermoeden dat het sec over de geschiedenis van het dorp Rheden gaat, maakt de inhoud duidelijk dat elk dorp van onze prachtige gemeente duidelijk aan bod komt.

Door: Walter de Wit
Foto's: Wencel Maresch

Zoals burgemeester mevrouw P. van Wingerden-Boers het zei, toen ze als eerste burger van de gemeente Rheden het boek aangeboden kreeg: "Eenieder heeft nu de mogelijkheid om met dit boek in de hand kennis te nemen van de historie van zijn eigen dorp maar ook van de zes andere dorpen van onze gemeente."

Initiator en drijvende kracht voor het boek was oud-wethouder Jan Jansen. Meer dan 30 deskundige auteurs hebben belangeloos hun medewerking verleend aan de 40 verschillende artikelen die alleen een bijzonder kenmerk van onze gemeente extra benadrukken.

De redactieraad van zeven personen had, onder leiding van Jan Jansen, de taak om alle ingebrachte artikelen te beoordelen en van de juiste illustraties te voorzien.

Het totaal van deze inbreng is uiteindelijk door de vormgever Léon Mommersteeg uit Velp in een helder en strak geïllustreerd boek omgetoverd.

Geen storende tierelantijnen, geen uitbundige lay-out-technische grappen en grollen doen afbreuk aan de informatie en de foto's en illustraties. Eigenlijk precies zoals de hele gemeente van zich zelf is, historisch zo belangrijk en zo mooi dat het geen opsmuk nodig heeft om haar kwaliteiten te laten zien.

Het boekwerk, dat een belangrijke basis-informatiebron kan zijn voor iedere inwoner en nieuwkomer binnen deze gemeente, zou een hebbing moeten zijn in ieders boekenkast. Alle basisscholen binnen de gemeente

krijgen gratis vier exemplaren uitgereikt. Niet zozeer voor de leerlingen maar vooral voor de docenten, die na het lezen van deze canon net zo geïnspireerd raken als de samenstellers van dit boek. Uiteindelijk worden kinderen mogelijk net zo enthousiast als ze door ouders en leerkrachten met passie voorgelezen worden over onze lokale geschiedenis en cultuur.

De middag in de bomvolle dorpskerk werd op humorvolle wijze geleid door Bob Roelofs, griffier van de Provinciale Staten van Gelderland. Hij had ook een belangrijke rol in de totstandkoming van de Canon van Arnhem, die al eerder verschenen is.

Doordat de culturele werkgroep Groep-X haar 30-jarig jubileum vierde, had het Groenhorst-College uit Velp de Dorpskerk en entree kort daarvoor op een passende wijze versierd. Onbedoeld kreeg de presentatie hierdoor een extra feestelijke uitstraling. Walter Jansen, van de inmiddels landelijk bekende boekhandel uit Velp, zorgde met zijn ruim gevulde kraam dat iedere genodigde, zijn of haar informatiebehoefte nog extra invulling kon geven. Dankzij vele sponsors is deze boekpresentatie mogelijk gemaakt en het boek een succes geworden.

De Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal heeft in samenwerking met boekhandel Jansen & de Feijter weer een belangrijke bijdrage geleverd aan de interessante geschiedenis van onze Gemeente.

De presentatie van de Canon van Rheden trok veel belangstellenden naar de fraai versierde Dorpskerk in Rheden

Canon

Nelleke den Boer-Pinxter verzette veel werk in de redactie en schreef ook nog eens een aantal 'vensters' van de canon.

Fineke Burgers verzorgde de belangrijke beeldredactie van de canon en wordt toegesproken door uitgever Walter Jansen.

Vormgever Léon Mommersteeg vertelt naar aanleiding van vragen van presentator Bob Roelofs over de lay out van de canon.

Bloemen voor Jan Jansen, Nelleke den Boer en Frank Keveling Buisman.

Initiatiefnemer Jan Jansen bekijkt samen met Burgemeester Petra van Wingerden-Boers het eerste exemplaar.

Na de presentatie volgde een gezellig samenzijn in het fraaie Rhedense monument.

De familie Havelaar

een Rotterdamse familie
op de Zuidoost-Veluwezoom¹

Leijn Melse

Inleiding

Diverse leden van de van oorsprong Rotterdamse koopmansfamilie Havelaar hebben (buiten)huizen bewoond in dorpen van de gemeente Rheden en daar omvangrijke bos- en heidegebieden alsmede boerderijen met bijbehorende landerijen bezeten. De belangrijkste van deze huizen waren Hofstetten (Ellecom), Bernhalde (Ellecom), Eikenhorst (Velp) en Kerkwijck (Spankeren). Bij de boerderijen ging het om de bekende Carolinahoeve met omliggende percelen en de hoeve De Peppel in Spankeren, die ook nu nog boerderij is. Van de genoemde huizen zijn Eikenhorst en Kerkwijck verdwenen. De eerste Havelaar die een buitengoed verwierf op de Zuidoost-Veluwezoom was Jacob Petrus (1760-1846). In 1838 kocht hij de in 1835/36 gebouwde villa Vredenhoef en gaf deze de naam Hofstetten. Later, in 1845, verwierf hij grond aan de huidige Binnenweg en liet daarop een herenhuis bouwen dat aanvankelijk als buitenhuis diende voor zijn zoon Marinus Eliza. Dat huis kreeg de naam Bernhalde. Een andere zoon, Willem Landmeter, had twee jaar eerder de villa Eikenhorst in Velp gekocht. Wonen aan de oostelijke Veluwerand beviel kennelijk erg goed want beide zoons vestigden zich definitief in Ellecom respectievelijk Velp.

Wie de genoemde jaartallen even tot zich laat doordringen en bedenkt dat de verkeerswegen in die tijd vaak nog in een deplorabele staat verkeerden, zal zich verbazen over het feit dat Rotterdammers toen zo ver van hun woonplaats een buitengoed zochten. Dat was ongewoon, normaal hadden Rotterdamse patriciërs hun buiten in de directe nabijheid van de stad, net buiten de muren, of wat verder, meestal in westelijke richting. Vooral de omgeving van Den Haag was populair. De vraag rijst dus waarom de Havelaars het zo ver naar

het oosten zochten. Nog iets anders frappeert: de keuze van Duits klinkende namen voor twee van hun huizen: Hofstetten en Bernhalde. Waarom die keuze? En wie was deze Jacob Petrus Havelaar? Alvorens op deze vragen en op de woongeschiedenis van de Havelaars op de Zuidoost-Veluwe in te gaan, geef ik eerst een kort beeld van hun voorgeschiedenis in Rotterdam en van de stad zelf.

Rotterdam

Rotterdam dankte zijn opkomst als havenstad o.a. aan het verzanden van de haventoevoer naar Middelburg. Middelburg was vanouds het centrum van de economisch belangrijke wijninvoer en wijnhandel, totdat Rotterdam deze functie overnam. Nora Schadee schrijft daarover in haar geschiedenis van Rotterdam: *“De handel in wijn was al in het begin van de zeventiende eeuw de belangrijkste nering van Rotterdam geworden en het gilde van de wijnkopers was dan ook ... een vermogend handelsgilde en de leden behoorden tot de machtigste en rijkste mensen van Rotterdam”* (p. 86)². In 1733 liet dit gilde een fraaie zilveren bokaal vervaardigen (nu in het bezit van het historisch museum Schielandshuis) met daarop onder andere de familiewapens van de bestuursleden, onder wie Jan Havelaar (1659-1744). Zeeschepen konden in Rotterdam in de havens van de waterstad – het aan de Maas gelegen stadsdeel – vóór de handelshuizen afmeren (Wijnhaven, Leuvehaven, ...). Gunstig was ook dat Nederland het monopolie op de Rijnhandel had. Dat was voor Rotterdam zeer lucratief. Import uit de koloniën en producten van de Britse industrie werden in toenemende mate hier ingevoerd. Rotterdamse kooplieden zagen over het algemeen niets in louter doorvoerhandel. Ook in het begin van de 19e eeuw zette men de oude aanpak voort, waarbij transport van goederen, lossen, opslaan, verwerken, verkopen, laden en weer vervoeren doorgaans allemaal in één hand waren. Deze zogeheten eigenhandel bleef goede rendementen afwerpen, dus waarom zou men daarin verandering brengen, was de heersende opvatting.

Rotterdam, de oude stadsdriehoek
bron: GAR=Gemeentearchief Rotterdam

De oppervlakte van Rotterdam binnen de stadsmuren was aan het begin van de 19e eeuw niet groter dan in de 17e eeuw, maar de bevolkingsomvang was verdubbeld. De hygiënische omstandigheden waren dan ook buitengewoon slecht. Het water was overal smerig en het afvalwater liep in open goten. Het stadsbestuur was weinig geneigd daar iets aan te doen, publieke zaken mochten niet veel geld kosten. Geen wonder dat wie het zich kon permitteren, er een (zomer)verblijfplaats buiten de stadsmuren opnaald. Overigens waren de hygiënische omstandigheden in de waterstad, waar vooral de kooplieden woonden, beter dan in de rest van de stad o.a. doordat eb en vloed daar voor een zekere verversing van het water zorgden.

Het stadsbestuur was in de 18e eeuw in handen van weinige families, die bovendien veelvuldig aan elkaar verwant waren. Ook van de gegoede burgerij was een

deel vrijwel buitengesloten van openbare functies, namelijk degenen die geen aanhanger waren van de officiële protestantse kerk zoals doopsgezinden, remonstranten, katholieken en joden. Toen in de loop van de 18e eeuw de tegenstellingen tussen aanhangers van de status quo en voorstanders van staatkundige vernieuwingen (patriotten) hoog opliepen, koken zulke 'dissenters' vaak de kant van de oppositie. Net als elders in het land culmineerde in Rotterdam het verzet tegen de machthebbers in 1787 in een regelrecht oproer, dat na aanvankelijk succes onderdrukt werd door binnengevallen Pruisische troepen³.

Jacob Petrus Havelaar (1760-1846)

Zoals hiervoor al bleek, hoorde de familie Havelaar tot de 'betere stand'. Ook de zoon van de bovengenoemde Jan Havelaar, Pieter (1692-1769), was wijnkoper. Diens zoon Jan (1725-1805) richtte een kassiersfirma op en hij was ook makelaar. Deze Jan Havelaar had drie zoons: Jan, Pieter (die beiden in zijn firma participeerden) en Jacob Petrus, degene die in 1838 een buitengoed in Ellecom kocht en tot wie we ons nu verder zullen bepalen. Het behoren tot de betere stand betekende niet automatisch dat de omstandigheden waarin de kinderen van deze klasse opgroeiden, makkelijk waren. In een voor zijn kinderen geschreven terugblik aan het eind van zijn leven beklagt Jacob Petrus zich erover dat hij al op elfjarige leeftijd op kantoor moest werken en dat hij zo weinig opleiding had genoten⁴: *"Volgens gebruiken van dien tijd, ben ik, nog met de kinderschoenen aan, reeds op mijn elfde jaar, op het kantoorbankje geplaatst, en op die jaren, dat het verstand zich moet ontwikkelen en men nuttige kundigheden moet leren, heb ik mij, met het maken van prijscouranten, facturen en verder kantoorwerk bezig gehouden"*. Een voor hem aardiger herinnering is hoe hij door een dienstmeid terechtgewe-

zen werd over zijn spaarzame kerkgang: *“Ik herinner mij nog, dat, toen ik voor de eerste maal Diaken was geworden, mij ene oude meid, die bij mij diende, aansprak en zeide, dat zij verheugd was, dat ik Diaken was geworden, omdat ik wat meerder zoude ter kerk gaan ...”* Kennelijk kon hij deze directheid van een personeelslid wel waarderen. Hoe het hem verder in zijn leven vergaan is, daarover schrijft hij niet zoveel, hij bepaalt zich vooral tot levenbeschouwelijke en politieke bespiegelingen. Enige concrete informatie verschaft een artikel over de familie Havelaar in het ‘Nederlands Patriciaat’.⁵ Daaruit blijkt dat de familie remonstrants, dus ‘dissent’, was. Over Jacob Petrus wordt gezegd dat hij in 1786/87 als luitenant een leidende rol vervulde bij de schutterij van de patriotten die ageerden tegen het behoudende en in meerderheid oranjegezinde stadsbestuur.⁶ Ook in het autobiografische geschrift brengt Jacob Petrus deze revolutionaire tijd ter sprake. Hij memoreert daarin een maaltijd op de buitenplaats Schooneberg (in Schoonderloo, later een deel van Delfshaven) van zijn “behuwd vader”, d.i. schoonvader, waaraan leidende patriotten deelnamen zoals Teding van Berkhout en Van Pallandt. Ook zijn schoonvader, Gerrit van der Pot (1732-1807), ambachtsheer van Groeneveld, was een invloedrijk man. Hij was een zeer bemiddelde suikerraffineur, die niet alleen politiek geëngageerd was, maar ook veel belangstelling had voor de schilderkunst. Van der Pot verzamelde schilderijen en ging daarmee door in Brussel waarnaar hij na het mislukken van de patriottische revolte de wijk genomen had. Zijn indrukwekkende verzameling, waaronder echte topstukken, heeft via een aankoop door Lodewijk Napoleon, koning van Holland, de basis gelegd voor de collectie van het Rijksmuseum.⁷ Na de omwenteling van 1795 kon Van der Pot terugkeren naar Rotterdam, waar hij nog een belangrijke rol gespeeld heeft in het stadsbestuur.

De naam Van der Pot als schoonvader deed mij aanvankelijk veronderstellen dat het autobiografische geschrift van de hand van Jacob Petrus’ broer Jan moest

zijn, want diens schoonvader heette (ook) Van der Pot, namelijk Jacob van der Pot (een broer van genoemde Gerrit en ook een actieve patriot), terwijl de vrouw met wie Jacob Petrus in 1782 trouwde, Anna de Lange, een dochter was van Jan de Lange en, volgens het ‘Nederlands Patriciaat’, Johanna Kollaart. De laatste naam blijkt niet te kloppen⁸, dat moet zijn Maria Elisabeth Brakel. Na het overlijden van Jan de Lange hertrouwde zij in 1773 met Gerrit van der Pot. Zodoende werd deze Van der Pot de (stief)schoonvader van Jacob Petrus Havelaar. Ingewikkeld, maar het klopt, zoals het volgende laat zien. In een advertentie van 24 februari 1795, dus zeer kort na de intocht van de Fransen in Rotterdam, bericht Jacob Petrus het overlijden van Maria Elisabeth Brakel, *“Huisvrouw van Gerrit van der Pot”*. *“Door de uitlandigheid van den Echtgenoot der Overledene ... geeft de Ondergeteekende van dit overlyden, van zyn behuwde Moeder, door dezen weg, kennis.”*⁹

Jacob Petrus Havelaar sr.
bron: GAR, toegangsnr. 33.02, inv.nr. 1991-06

Het is mij niet bekend of Jacob Petrus in 1787, net als zijn schoonvader, gevlucht of misschien tijdelijk ondergedoken is. In 1791 wordt hij genoemd als commissaris van de Rotterdamse Schouwburg, wat hij vele jaren geweest is.¹⁰ Hiervoor is gezegd dat Jacob Petrus niet, zoals zijn broers, in de firma van zijn vader is gebleven; hij werd suikerraffineerder. Ik heb er geen bewijs voor gevonden, maar het lijkt erg aannemelijk dat hij het bedrijf van zijn schoonvader heeft voortgezet na diens vlucht. Volgens de literatuur telde Rotterdam eind 18e eeuw veertig bedrijven die rietsuiker verwerkten, aangevoerd uit Oost- en (vooral) West-Indië, en had Nederland in de tweede helft van de 18e eeuw een leidende rol in de wereld van de suikerraffinage.¹¹ Binnen de groep van Rotterdamse suikerraffineerders blijkt Jacob Petrus een vooraanstaande rol te hebben gespeeld. Samen met andere vertegenwoordigers van de gezamenlijke suikerraffineerders schreef hij in de Rotterdamse Courant van 27 april 1805 een uitvoerig protest tegen de verdubbeling van invoerrechten op de grondstof voor suikerraffinage. Toen Napoleon een jaar later het continentaal stelsel invoerde en de Engelsen reageerden met een blokkade begon de toevoer van rietsuiker te stagneren en namen de problemen voor de raffineerders nog veel sterker toe. In 1810 wilde de Kamer van Koophandel de problemen van de handel direct voorleggen aan de keizer, of ten minste aan zijn vertegenwoordiger in Holland. De Rotterdamse kooplieden kozen afgevaardigden, waaronder Jacob Petrus Havelaar.¹² In 1811 werd hij lid van de Municipale Raad (tot 1813), zoals de gemeenteraad heette na de inlijving van Nederland door Frankrijk. Mocht hij toen nog sympathie gevoeld hebben voor de Fransen, dan kan deze toch niet groot meer geweest zijn, want voor suikerraffineerders (en vele andere neringdoenden) waren de omstandigheden zeer slecht geworden, de import van rietsuiker was nauwelijks stilgevallen. Na het herstel van de vrede is het Jacob Petrus, anders dan menig branchegenoot, gelukt om zijn bedrijf weer van de grond te krijgen.

Kort na het herstel van het Nederlandse gezag werd hij kiezer (in 1816), wat wil zeggen dat hij gerechtigd werd volksvertegenwoordigers te kiezen (pas een eeuw later zou dat een algemeen recht worden) en in 1824 werd hij gekozen tot lid van de gemeenteraad, wat toen in principe een verkiezing voor het leven was.

In 1832 werd hij gekozen tot wethouder, maar hij bedankte voor deze functie. Buiten de gemeenteraad vervulde hij nog een aantal andere belangrijke functies, o.a. was hij dijkgraaf van de 'Ouden en de Nieuwen Uitslag' van Putten en lid van het bestuur van de Kamer van Koophandel.

In het Rotterdam van die tijd vielen de commerciële, de bestuurlijke en de sociale elite (commissaris van de Schouwburg) vergaand samen. Jacob Petrus heeft gewerkt en gewoond op verschillende (top)locaties in de waterstad: de Leuvehaven, Onder de Boompjes en op het Vasteland achter de Grote Schotse Kerk.

Uit dit exposé blijkt dat de loopbaan van Jacob Petrus Havelaar een belangrijk stuk Nederlandse geschiedenis weerspiegelt. Als remonstrant viel hij buiten de 'mainstream', maar daar liet hij het niet bij zitten.

De inval van de Pruisen maakte echter een einde aan zijn participatie in de oppositie. In de Franse tijd maakte hij deel uit van het stadsbestuur en ook daarna. In dat bestuur behoorde hij, in ieder geval in de begintijd, eerder tot de vernieuwers dan tot de restauratieve krachten. In de terugblik aan het eind van zijn leven toont hij overigens geen enkele triomf ten aanzien van de politiek-maatschappelijke veranderingen waaraan hij actief heeft meegewerkt.

De toon is eerder 'zeker er was wel het een en ander mis vroeger maar we hebben veel illusies gekoesterd en de Franse Revolutie heeft veel ellende gebracht'. Wat zijn zaken betreft, hij bleef koopman, zoals hij doorgaans ook in officiële stukken wordt betiteld en, naar zal blijken, tot het eind van zijn leven bleef hij kopen en verkopen.

Jacob Petrus is tweemaal gehuwd geweest, maar hij overleefde ook zijn tweede echtgenote, Louisa Jacomina Landmeter.¹³ Zij trouwden in 1795 en zij overleed in 1832, dus ruim vóór de koop van het buitengoed in Ellecom. Uit de huwelijken kwamen zes kinderen voort die de kindertijd overleefden.

Een dochter uit het eerste huwelijk, Maria Elisabeth, trouwde met een zoon van Cornelis van Vollenhoven,¹⁴ eveneens Cornelis geheten. Ook Van Vollenhoven sr. behoorde tot een remonstrants koopmansgeslacht en ook hij was patriotsgezind. Na de omwenteling van 1795 ontpopte hij zich als een zeer capabele stadsbestuurder. Een dochter uit het tweede huwelijk, Elisabeth Christina, ging een voor die tijd vrij uitzonderlijke verbintenis aan met een buitenlander, de uit Zwitserland afkomstige Gottlieb Ludwig Thormann, en een andere dochter, Louisa Anna, trouwde in 1845 (in Ellecom) met een baron Van der Borch. Eén zoon, Pieter Adrian, bleef ongehuwd.

Hij overleed in 1842 op 40-jarige leeftijd (ook in Ellecom). De beide andere zoons sloten, net als hun zusters, huwelijken die bij de stand pasten.

De oudste, Willem Landmeter (1796-1875), trouwde in 1842 met de veel jongere jonkvrouwe Jacoba A.C.E. van Teylingen van Kamerik (1823-1893). Haar vader bekleedde een functie bij het Rotterdamse stadsbestuur.

De tweede zoon ten slotte, Marinus Eliza (1800-1865), bond zich ook al aan een partner uit Zwitserland: Dorothee Emilie Marie Tschiffely (1816-1886) uit Bern.

Twee kinderen dus en diverse latere kleinkinderen van Jacob Petrus trouwden met iemand van adel. Dat gaf in die tijd nog veel prestige en het zegt dan ook veel over zijn maatschappelijke positie en die van zijn kinderen.

*Marinus Eliza Havelaar en Dorothee Emilie Marie Tschiffely
GAR, toegangsnr. 33.02, inv.nr. 1991-06*

Toen Jacob Petrus het buitengoed in Ellecom kocht, was dat niet zijn eerste buitengoed. In een advertentie van 23 mei 1799 meldt hij de geboorte van twee (vroeg overleden) dochters "*op ons buiten, bij Voorburg*".¹⁵ Welk buiten dat was en hoe lang het in zijn bezit is geweest, is mij niet bekend. Evenmin heb ik kunnen achterhalen hoe hij Ellecom ontdekt heeft en waarom hij daar een buitengoed kocht. Zeker is dat hij al vele jaren eerder in de streek rond de IJssel was geweest. In een advertentie in de Rotterdamsche Courant van 31 december 1803 maakte hij bekend dat zijn zoon Jan, die in de omgeving van Zutphen verbleef om herstel te zoeken voor zijn gezondheid, was overleden.

Mogelijk is hij op het idee gekomen door de benoeming in Ellecom van de Rotterdamse dominee Van Rossum. Deze dominee, evenals zijn vrouw in Rotterdam geboren en getogen, kwam in 1835 naar Ellecom. Weliswaar was hij hervormd en Havelaar remonstrants, maar dat hoefde zeker in die tijd geen belemmering meer te zijn om met elkaar om te gaan. Verder moet Van Rossum, of zijn vrouw Johanna Messchert, tot de gegoede stand behoord hebben, want hij kon het zich permitteren om in Ellecom een grote villa, Ellinchem, te laten bouwen.

Zoals gezegd bleef Jacob Petrus zaken doen in Rotterdam en elders, terwijl hij wel steeds meer in Ellecom verbleef; het overlijden van een zoon en het trouwen van een dochter daar getuigen ervan. Hij begon ook in Ellecom en omgeving te kopen. Op 9 juni 1840 werd de havezate De Bockhorst in 22 kavels geveild.¹⁶ Havelaar verwierf twee kavels waaronder de boerderij De Peppel "*of Grootte Hof te Loo*".¹⁷

Deze boerderij zou lang in de familie blijven. Een andere belangrijke aankoop betrof grond aan de huidige Binnenweg in Ellecom¹⁸ waarop hij in 1845 een buitenhuis voor zijn zoon Marinus Eliza liet bouwen, dat de naam Bernhalde kreeg. Aan het eind van zijn leven verbleef Jacob Petrus alleen nog in zijn buitenhuis

Hofstetten in Ellecom, waar hij in 1846 overleed. Van Hofstetten zijn mij geen afbeeldingen van de eerste bouwvorm bekend. In de tweede helft van de 19e eeuw is het uiterlijk van deze villa door twee verbouwingen ingrijpend veranderd. De perceelgrootte was bijna één hectare.

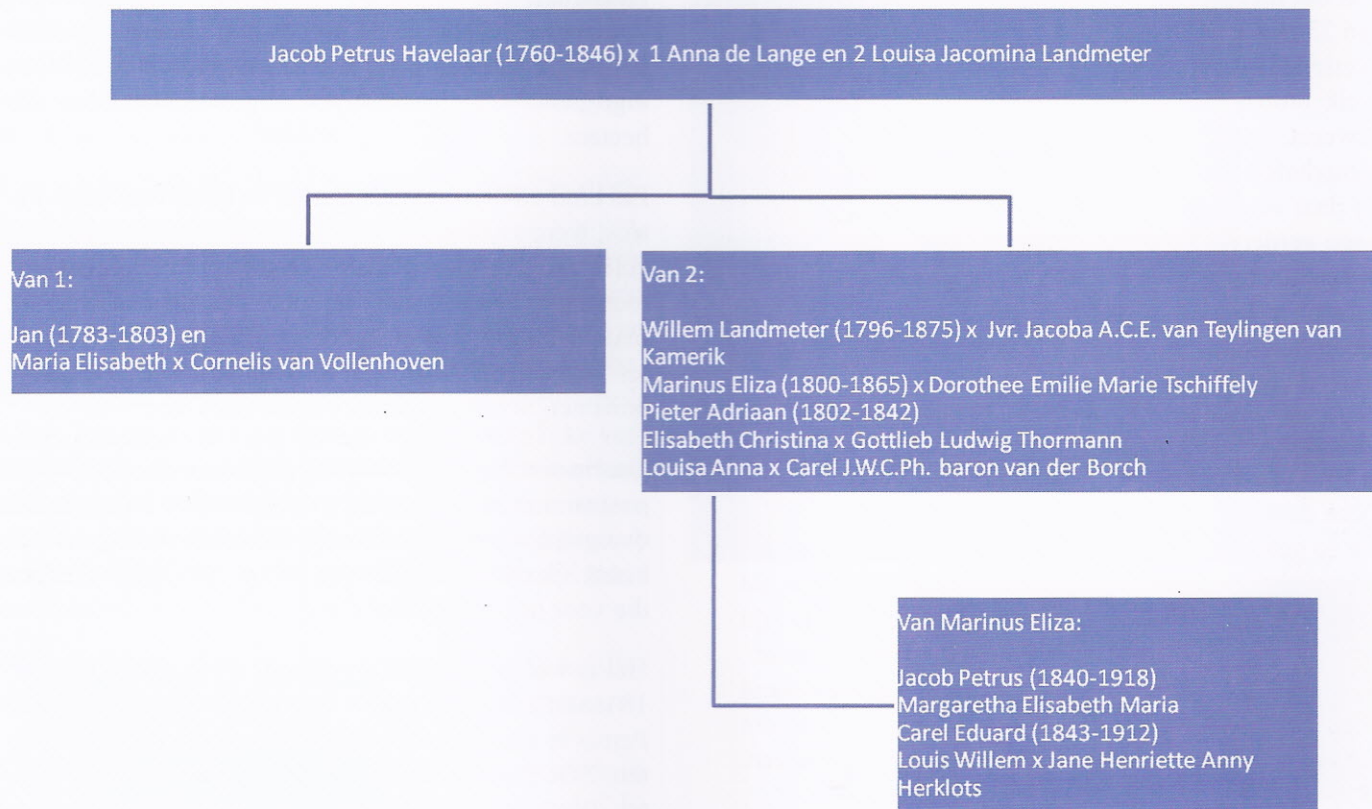
Pas eind 1849, ruim drie jaar na de dood van Jacob Petrus, werd Hofstetten verkocht.¹⁹ A. van der Burg speculeert in zijn 'Geschiedenis van Ellecom'²⁰ dat dit huis toen eigendom was van Marinus Eliza Havelaar (p. 48), maar dat is niet juist. Over de geschiedenis van Hofstetten bestaat een notitie van de hand van een voormalige bewoner, Schimmelpenninck van der Oye.²¹

Daarin wordt geen verklaring gegeven voor het feit dat pas ruim drie jaar na het overlijden van Jacob Petrus overgegaan werd tot verkoop. Het lukte de erfgenamen kennelijk niet om eerder een verkoopprijs te verkrijgen die voor hen acceptabel was.

Het is wel geprobeerd, in elk geval via een veiling op 18 maart 1847 toen enkele van de bezittingen van Jacob Petrus in vier kavels onder de hamer gingen: 1 Hofstetten, 2 De Peppel met bijbehorende grond en markerechten, 3 grond in het Soerense Broek en 4 grond in de Ossenwaard bij Leuvenheim. Alleen de verkoop van de vierde kavel ging door.²²

(In volgende afleveringen wordt o.a. ingegaan op de herkomst van de namen Hofstetten en Bernhalde, de woongeschiedenis van de zoons en enkele kleinkinderen van Jacob Petrus Havelaar in vooral Ellecom en Velp en op hun bezittingen zoals Bernhalde, Eikenhorst, de hoeve die later de naam Carolinahoeve kreeg en het landgoed Hagenau.)

Bijlage: Genealogische betrekkingen van de hoofdpersonen

1. Middelburg verkreeg in 1523 het stapelrecht voor Franse wijn.
2. Nora Schadee, Een rijk geheugen. Geschiedenis van Rotterdam 1270-2001. Rotterdam 2002.
3. Gelderland grensde aan gebied rond Kleef dat deel uitmaakte van het koninkrijk Pruisen. Stadhouders Willem V was gehuwd met een zuster, Wilhelmina, van de koning van Pruisen. Toen de positie van de stadhouder en zijn vrouw in de Republiek der Nederlanden in het gedrang kwam, schoot de koning zijn verwanten te hulp.
4. Gemeentearchief Rotterdam (GAR) toegangsnr. 33.02; inv.nr. 1991-05.
5. Nederland's Patriciaat Jg. 15 (1925). (Dit is een publicatiereeks met genealogieën en beschrijvingen van patricische, niet-adellijke families.)

6. Volgens onderzoek van Eric Palmen was niet Jacob Petrus lid van een vrijkorps, maar zijn broer Jan. Jacob Petrus was volgens hem wel "rekestrant", wat wil zeggen dat hij behoorde tot de personen die met bezwaarschriften protesteerden tegen het oligarchische bestuur van Rotterdam. Zie Eric Palmen, De koopmannen van Rotterdam, een cohortanalyse van de welstandselite 1750-1803 ... Gemeentearchief Rotterdam, 1994.
7. Tim Zeedijk, 'Tot Voordeel en Genoegen'. De childerijen-verzameling van Gerrit van der Pot van Groeneveld. In: Bulletin van het Rijksmuseum 55 (2007), nr. 2-3.
8. Gelukkig maakte mij een in New York (!) wonende afstammeling van Jacob Petrus daarop attent, want deze foute naam was een bron van verwarring.

9. Uit een advertentie in het Havelaar-archief van het Centraal Bureau voor Genealogie (CBG) in Den Haag. Bij deze advertentie (en andere krantenknipsels in dit archief) ontbreekt een bronvermelding.
10. Het Rotterdams Jaarboekje van 1910 bevat op p. 176 e.v. een aardig verhaal hoe Jacob Petrus Havelaar in zijn functie als commissaris van de schouwburg in 1811 een luid tegenstribbelende Franse generaal liet verwijderen uit een loge waar deze niet mocht zitten, zonder dat dit naderhand tot consequenties leidde voor Havelaar zelf!
11. M.S.C. Bakker, 'Suiker'. In: geschiedenis van de techniek in Nederland. Deel 1, Zutphen 1992.
12. Kamer van koophandel en fabrieken Rotterdam 1803-1928. Rotterdam 1928.
13. Zie bijlage voor de genealogische betrekkingen van de hoofdpersonen van dit artikel.
14. Pieter van Vollenhoven, echtgenoot van prinses Margriet, is een afstammeling van dit echtpaar en daarmee tevens een afstammeling van Jacob Petrus Havelaar. Zie: W.W. van Valkenberg, De voorouders van Pieter van Vollenhoven. In: De Nederlandse Leeuw 82 (1965), p. 97-192.
15. Advertentie in Havelaar-archief van het CBG. De meisjes leefden niet lang. De haren rijzen je te berge bij het lezen van de vele bevallingen in gezinnen van die tijd en de grote kindersterfte.
16. Gelders Archief (GA), toegangsnr. 0168, inv.nr. 6720, aktenrs. 139 en 158.
17. Over 'Het grote Hof te Loo' zie A.T.G. Elzebroek, 'Het (grote) Laar' te Spankeren. In: Ambt & Heerlijkheid nr. 169 en over de geschiedenis en de verkoop van het landgoed 'De Bockhorst' A.T.G. Elzebroek in Ambt & Heerlijkheid nr. 171.
18. GA 0168 - inv.nr. 4586, aktenrs. 4218 en 4227; inv.nr. 4587, aktenr. 4287.
19. GA 0168 - inv.nr. 6729, aktenr. 323.
20. A. van der Burg, Geschiedenis van Ellecom en omgeving. Oudheidkundige Kring Rheden-Rozendaal 1962.
21. C.O.A. baron Schimmelpenninck van der Oye, De opeenvolgende eigenaren van het huis "Hofstetten" te Ellecom en kleine geschiedenis van het huis. Mededelingen van de Oudheidkundige Kring "Rheden-Rozendaal" nr. 48.

Rectificatie op artikel Het (grote) Laar

Enige tijd nadat het artikel 'Het (grote) Laar te Spankeren' was geschreven en ingeleverd bij de redactie van 'Ambt en Heerlijkheid', kwam er een beter bewerkte foto van de 'Caarte van Dieren' beschikbaar. Daarnaast kregen we de beschikking over een nieuwe bron. Hierdoor bleek dat van de eerdere onduidelijker foto van de kaart, die gebruikt is voor het artikel, enkele namen verkeerd zijn geïnterpreteerd. Dat betekent dat in nummer 172 blz. 3, rechter kolom 'Peters Guet' moet worden vervangen door 'Frans Crijnen' en 'Cloister Guet' moet veranderen in 't' Witte Peert'. De maker van de kaart waarvan een detail is weergegeven op blz.4 was niet Berend Elshof maar I. van den Heuvel.

Voortgang project Nieuw Gelders Arcadië, verslag van een festivalganger

Tjerk J.A. van Dijk

Op vrijdag 7 oktober 2011 vond de slotmanifestatie plaats van het project Nieuw Gelders Arcadië, dat door het Gelders Genootschap in 2007 is gestart. Het werd gehouden in de landgoederenzone van de Veluwezoom met de Oosterbeekse concertzaal als start- en eindpunt.

Ruim 250 festivalgangers verzamelden zich rond 12.00 uur in deze concertzaal en werden onthaald op een drankje en een hapje. Na een korte toelichting op de verdere gang van zaken, verdeelden de deelnemers zich over het door hen uitverkozen middagprogramma. Ieder der zeven programma's bestond uit een excursie en een lezing door een expert. Het festival eindigde met de presentatie van de publicaties 'Gelders Arcadië, Atlas van een buitenplaatsenlandschap' en 'Kansen voor Gelders Arcadië' en de uitreiking hiervan aan de gedeputeerde cultuur en cultuurhistorie van de provincie Gelderland en de wethouders van Wageningen, Renkum, Arnhem, Rozendaal en Rheden.

Een kleine toelichting: de Oosterbeekse concertzaal is in de negentiende eeuw gebouwd in opdracht van de toenmalige landgoedeigenaar van De Hemelse Berg: de schrijver Jan Kneppelhout (1814- 1885). Hierover schreef ik in *Ambt & Heerlijkheid* nummer 161, blz.6-9. Op 15 november 1919 werd het Genootschap opgericht. Oorspronkelijk was het een schoonheidscommissie, nu is het een onafhankelijk advieslichaam en expertisecentrum voor ruimtelijke kwaliteit.

De bovengenoemde boeken zijn uitgegeven door de jubilerende uitgeverij Matrijs uit Utrecht. De uitgeverij is in 1981 opgericht en stelt zich als doel de belangstelling voor en kennis van geschiedenis en cultuurhistorie bij een breed publiek te bevorderen.

Ontmoetingen

Het keuzeprogramma was samengesteld uit een brede waaier van ontmoetingen.

1. Een blik op het interieur van Geldersch Landschap en Geldersche Kastelen: gekozen is voor een bezoek aan Kasteel Doorwerth, alwaar een lezing werd gegeven over de onderzoeken en renovatieplannen van Kasteel Biljoen.
2. Het herstel van parken in Gelders Arcadië: de deelnemers wandelden over het recent gerestaureerde park Bato's Wijk en kregen een lezing over de herstelplannen van Natuurmonumenten op Rhederoord, Heuven en Beekhuizen.
3. Restauratieplan voor de Concertzaal: dit was een werkatelier.
4. Gelders Arcadië en de Tweede Wereldoorlog: de deelnemers bezochten het gerenoveerde Airborne Museum 'Hartenstein'.
5. Sprengenkampen: na een inleidende lezing werden de deelnemers meegenomen langs de sprengenkampen (Zuiderbeek en Gielenbeek) van de Hemelse Berg.
6. Praktisch groen: de deelnemers brachten een bezoek aan het bedrijf van hovenier Joost Lenssen, gevestigd op het landgoed De Pietersberg (een latere afsplitsing van de Hemelse Berg). Vervolgens werd een lezing gegeven over de restauratie en het dagelijks beheer van de moestuin 'Ommuurde Tuin' op het landgoed Oranje Nassau's Oord (vandaag de dag een verpleeghuis).
7. Oosterbeekse School: de kunstenaarskolonie met een bloeitijd tussen 1840 en 1900. De schilders droegen met hun werk bij aan de bekendheid van de streek. Een lezing, gevolgd door een wandeling.

Convenant

Na het officiële gedeelte: de toespraken, de presentatie en de uitreiking van de boeken, werd door de wethouders van de vijf gemeenten een convenant getekend. Een convenant dat de gezamenlijke zorg voor het behoud en waar nodig het herstel van de landgoederen-

zone van de Veluwezoom uitspreekt. Het vervolg hierop was het instellen van een ambtelijke werkgroep, die over twee jaar een eerste rapportage hierover het licht zal doen schijnen.

Tot slot een welverdiende pluim op de hoed van mevrouw Elyze Storms - Smeets, die het hele landgoederenproject heeft geleid.

De zorgvuldigheid en omzichtigheid waarmee hier de landgoederenzone van de Veluwezoom wordt benaderd, staat helaas in schril contrast met de voortvarendheid waarmee de overheid de infrastructuur aan de rand van diezelfde Veluwezoom aanpakt.

De verbreding van de A-12, de nieuwe viaducten (aangeduid als kunstwerken), die gaten in het landschap slaan, de rigoureuze boskap; het komt als een niet te stoppen trein over ons heen. Bewoners moeten zich verblijden met hogere en langere geluidsschermen. Dan zijn er nog de ecoducten in aanbouw, voor de verbindingen van wat al lang geleden gescheiden is.

In Iedere tijd laten mensen iets na: de bedrijventerreinen, Vinex-wijken en infrastructuur zijn wel heel wat anders dan de ontwikkeling van een honderdtal buitenplaatsen en landgoederen vanaf de zeventiende eeuw.

Voor wie nog eens wil wegdromen in het Arcadisch landschap, kan tot 8 januari 2012 terecht in Teylers museum te Haarlem, waar een tentoonstelling te zien is over: Claude Lorrain (1600-1682), meester van het gouden licht.

Zie: <http://www.teylersmuseum.eu/claudelorrain>

BOEK bespreking

Gelders Arcadië

*atlas van een buitenplaatsenlandschap
Een uitgave van het Gelders Genootschap
eindredactie Elyze Storms-Smeets.*

Tjerk J.A. van Dijk

Nieuw Gelders Arcadië, het project

De Atlas Gelders Arcadië is een onderdeel van het landgoederenproject Nieuw Gelders Arcadië, een initiatief van het Gelders Genootschap. Doel van dit project was het bevorderen van de ruimtelijke kwaliteit, samenhang en beleving van de landgoederenzone Gelders Arcadië d.m.v. kennisverbreding, draagvlakvergroting en inspiratie. De gemeenten waar binnen de landgoederen zijn gesitueerd zijn Wageningen, Renkum, Arnhem, Rozendaal en Rheden.

Het boek

Verdeeld over 4 hoofdthema's: Landschap van de Veluwezoom - Het ontworpen landschap - Naar een nieuw Gelders Arcadië - en - Landgoederen en Buitenplaatsen, hebben 16 auteurs vanuit hun specifieke expertise alle denkbare aspecten van Het Landgoed belicht. Vanaf het ontstaan van het fysieke landschap, de vestiging van de mens in het gebied tot uiteindelijk de, door de bevolkingsgroei in de 19e eeuw toenemende behoefte aan ruimte, teloorgang van veel buitens.

In het hoofdstuk Functieveranderingen bij Landgoederen en Buitenplaatsen komen de toekomstmogelijkheden van aan bod, waarbij de historische waarde van de landgoederen steeds de leidraad moet vormen, zodat de resterende landgoederen en buitenplaatsen in aange-

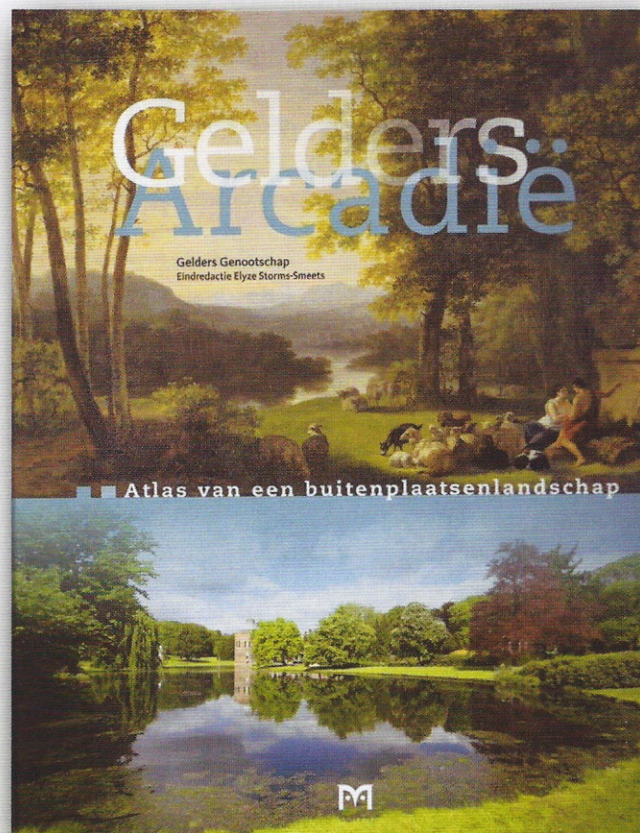
paste vorm kunnen blijven voortbestaan.

Tot slot is in het boek een inventarisatie van verdwenen en nog bestaande buitenplaatsen in Gelders Arcadië opgenomen. Voor meer informatie en details wordt verwezen naar www.geldersarcadie.nl.

“Gelders Arcadië” is een prachtig naslagwerk geworden over de landgoederen met veel unieke illustraties en kaartmateriaal. Zowel door deskundigen als de geïnteresseerde leek te raadplegen of gewoon te lezen.

Uitgeverij Matrijs

ISBN 9789053454282

Voorkant boek Gelders Arcadië

BESTUURSmededelingen

Van het bestuur

Nu de feestdagen naderen, kan de Oudheidkundige Kring terugkijken op een actief najaar. Er is weer volop gewandeld op de zondagmiddagen. Zo wandelde ik als voorzitter mee op de zonnige eerste zondag in oktober. De heer Frans Wellink en zijn vrouw leidden toen een grote groep belangstellenden rond in het gebied van Worth Rheden rondom de Kruishorst. Een extra wandeling werd gevoerd op vrijdag 21 oktober in het Rozendaalse Bos onder leiding van Joan de Vries en Rob Visser. Het idee om hier te wandelen ontstond na de lezing die beide heren hielden op onze jaarvergadering in april die vele aanwezigen nieuwsgierig maakten naar de cultuurhistorische vondsten in het bos.

Ook vond op 6 oktober de presentatie van de Canon van Rheden plaats, een gebeurtenis waar wij naar uit keken. In een bijzonder feestelijk versierde dorpskerk in Rheden werd het eerste exemplaar aangeboden aan burgemeester mevrouw Van Wingerden. De presentator van deze middag, de heer Bob Roelofs, zorgde dat veel van de personen die meewerkten aan de canon aan het woord kwamen om over hun bijdrage te vertellen. Hebt u het boek nog niet gezien of gelezen? Het is zeker de moeite waard. In onze vorige uitgave is een bestelformulier ingesloten.

Om uw winteravonden te vullen zijn de 'winteravondlezingen' gestart. Op 2 november was er een lezing in Laag-Soeren over de slag om Arnhem door de heer Hans Timmerman en op 29 november was er een lezing in Parkstaete in Velp met als onderwerp 'Het ontstaan en de ontwikkelingen van slachthuizen in de gemeente' door de heer Frans Wellink.

Inmiddels buigt het bestuur zich al over het programma voor het volgende jaar. Wij hopen u ook dan weer een boeiend programma te kunnen aanbieden. Heeft u suggesties voor lezingen of wandelingen, dan zijn deze uiteraard van harte welkom.

José Wunderink – van Dijk
Voorzitter

Het Oude Postkantoor

Van Zeventer & Keenenburg
- traiteur -

Uw adres voor delicatessen, catering, lunch.

Hoofdstraat 21, De Steeg

vanzeventer@keenenburg

06-44292799/06-10130846

**Groot assortiment
boeken over
lokale en regionale
geschiedenis**

EEN PASSIE VOOR BOEKEN

Jansen & de Feijter

Emmastraat 6, Velp • 026-3628959

eenpassievoorboeken.nl • studon.nl (e-books)

**Klassiek...
en bij de tijd**

Wijnhandel & klassieke slijterij

Appeldoorn

Sinds 1897 in Wijnen en Gedistilleerd

Nozili

bloemisten ★★★★★

voor alle bijzondere momenten

- nieuw abonnementen voor particulieren inclusief bezorging

www.nozili.nl